

Ilegalna trgovina oružjem i drogom u Srednjoj Americi

Ledinski, Ivan

Professional thesis / Završni specijalistički

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:094353>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-20**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski specijalistički studij Vanjske politike i diplomacije

Ivan Ledinski

**Ilegalna trgovina oružjem i drogom u Srednjoj Americi
(Illicit arms and drug trafficking in Central America)**

POSLIJEDIPLOMSKI SPECIJALISTIČKI RAD

Zagreb

2022.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski specijalistički studij Vanjske politike i diplomacije

Ivan Ledinski

**Ilegalna trgovina oružjem i drogom u Srednjoj Americi
(Illicit arms and drug trafficking in Central America)**

POS LIJEDIPLOMSKI SPECIJALISTIČKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Lidija Kos-Stanišić

Student: Ivan Ledinski

Zagreb

2022.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem da sam poslijediplomski specijalistički rad koji sam predao na ocjenu mentoru napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove.

Nadalje izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ivan Ledinski

Sadržaj

1. UVOD	5
1.1. STRUKTURA RADA	8
1.2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA	10
1.3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	10
2. SREDNJA AMERIKA – DEFINICIJA I TEORIJSKI OKVIR	12
3. POVIJEST I POLITIKA SREDNJE AMERIKE.....	15
3.1. SREDNJA AMERIKA DO POČETKA XX. STOLJEĆA	15
3.2. SREDNJA AMERIKA U XX. STOLJEĆU.....	18
3.2.1. REVOLUCIJA U NIKARAGVI.....	19
3.2.2. GRAĐANSKI RAT U EL SALVADORU.....	20
3.2.3. GRAĐANSKI RAT U GVATEMALI	21
3.3. POLITIČKA I EKONOMSKA SITUACIJA U SREDNJOJ AMERICI POČETKOM 2020-ih....	22
3.4. KRIMINALNI AKTERI U SREDNJOJ AMERICI	25
4. ILEGALNA TRGOVINA ORUŽJEM – TEORIJSKI OKVIR	27
4.1. ILEGALNA TRGOVINA ORUŽJEM U SREDNJOJ AMERICI	28
5. ILEGALNA TRGOVINA DROGOM – TEORIJSKI OKVIR	39
5.1. ILEGALNA TRGOVINA DROGOM U SREDNJOJ AMERICI	40
6. ZAKLJUČAK.....	51
7. LITERATURA	54

1. UVOD

Tema ovoga rada jest ilegalna trgovina drogom i oružjem u Srednjoj Americi. Sam rad ću pokušati ograničiti u najvećem mogućem smislu te riječi, ali cijeli taj proces je toliko ukorijenjen u sva društva i države regije navedenog područja stoga ne znam koliko je isto moguće. Najviše ću se bazirati na suvremenom dijelu, odnosno XX. i XXI. stoljeću, ali kao što sam naveo u prethodnoj rečenici, potrebno se osvrnuti i na određene povijesne, političke, gospodarske i mnoge druge odnose koji su doveli do slobodno možemo reći kritične situacije koja danas vlada. Što sam istraživao shvatio sam kako jako malo znam o navedenoj temi te sam izrazito ponosan i sretan što mi se pružila mogućnost pisanja ovog rada.

Ideju za proučavanjem ovog dijela svijeta pala mi je na pamet sa početkom konzumiranja dvaju produkata masovnih medija – serija „Narcos“ te filmom „Lord of War“ koji se bave tematikom droge i preprodaje oružja. Riječ je o regiji koja ima dvije strane medalje. Jedna je ona izrazito lijepa i pozitivna, prepuna kulturnih, gospodarskih i ponajviše povijesnih tekovina koje su podarile svijetu ono najbolje i najplemenitije. Isto tako, gledajući s druge strane, tj. one negativne, riječ je o regiji koja je svijetu dala narkokartele i narkotrafikante, neke od najopasnijih i najpoznatijih zločinaca na svijetu te predstavlja jednu od najlukrativnijih tranzitnih prostora, ali i regiji koja ima veliku nesreću da je pogođena teškim klimatskim promjenama s kojima se teško bori. Države regije imaju velike probleme sa sigurnosnom strukturom i situacijom koja proizlazi iz opće slabosti država, raširenom korupcijom i slabim pravosudnim sustavom, ali i siromaštvom, lošom socijalnom politikom, nerazriješenim pitanjima nakon dugotrajnih građanskih ratova te velikom stopom zločina i ubojstava vezanim uz kriminalne organizacije koje djeluju na navedenom prostoru. Kako bi se u potpunosti shvatio svu bit i problematiku istog bilo je potrebno proučiti i određene povijesne, političke te socioekonomske tekovine.

Moram napomenuti kako je tema dosta široka i specifična, ali i bitna za istraživanje kako bi se shvatila situacija u Srednjoj Americi. Obje ilegalne trgovine generiraju veliku količinu kapitala koji utječu na cjelokupnu političku, gospodarsku, ekonomsku pa čak i sigurnosnu situaciju u regiji, a posljedično na oba susjedna kontinenta te u končnici i svijetu. Navedenim se pitanjem sa različitim uspjesima bave i etabliraniji autori, ali i mnoge sigurnosne agencije poput CIA-e (Central Intelligence Agency) i Interpola, međunarodne organizacije predvođenih UN-om (United Nations) te mnoge humanitarne organizacije koje nadgledaju poštivanje ili kršenje ljudskih prava.

Ukoliko površno pogledamo osnovne brojke, možemo vidjeti da je BDP (bruto domaći proizvod) ekonomija iz cijeloga svijeta u 2020. godini generirala prihode u iznosu od 84,68 trilijuna dolara (data.worldbank.org, 2022), dok trgovina drogom ugrubo vrti oko 400 milijardi dolara godišnje (worldometers.info, 2022). Kad tome dodamo i trgovinu oružjem svih vrsta koje čak i u pandemijsko vrijeme iznosi okvirno 531 milijardu dolara (sipri.org, 2021), tada jednostavnim matematikom dolazimo do još jednostavnijeg zaključka da kombinirana trgovina drogom i oružjem iznosi okvirno 0,01 posto svjetske trgovine. Sam pogled na navedene brojke donosi zaključak da je riječ o izrazito lukrativnoj „industriji“, makar ona bila ilegalna. Nadalje, ako se fokusiramo na države Srednje Amerike (Panama, Kostarika, Nikaragva, Honduras, El Salvador, Gvatemala i Belize) te im u svrhu istraživanja pridodamo Meksiko i Kolumbiju, vidimo da je akumulirani BDP 1.412,2 trilijuna dolara, odnosno prosječnih 157 milijardi dolara po državi tada možemo vidjeti da je riječ o gospodarski podosta potencijalnoj, ali u konačnici izrazito siromašnoj regiji s obzirom da najveća brojka otpada na Meksiko kao potencijalnu stožernu državu. Čak i ako pogledamo zasebno države, gospodarski im je rast slab ili nikakav, a u nekima čak i negativan. Uz navedene nedostatke, porast kriminalnog djelovanja u konačnici dovodi do erozije demokratskog i političkog razvoja, kao i gospodarskog i ekonomskog rasta kroz cijelu regiju.

Ilegalna trgovina svih razina u konstantnom je porastu te na svom kraju veže Srednju Ameriku sa većim i snažnijim tržištima poput SAD-a (Sjedinjene Američke Države) i Europe. Ta trgovina predstavlja plasman proizvoda „crne ekonomije“ na tržišta razvijenog svijeta, dok u suprotnom smjeru dolaze velike količine prljavog novca i ono što je još važnije, velike količine oružja svih vrsta. Kriminalna udruženja u vidu paramilitarnih organizacija, narkokartela, narkotrafikanata, pa čak i državnih i javnih servisa u vidu policije i vojske doprinose porastu nasilja i bujanju ilegalnih radnji te pozicionira regiju kao jednu od najnasilnijih i najnestabilnijih u svijetu, a da nema klasičnog vojnog sukoba. Slabost države da u određenim situacijama održava kontrolu nad regijama dovela je do formiranja država unutar države, odnosno politički akteri postaju oni koji su u stanju ispuniti najelementarnije potrebe često odvojenog, pa čak i izoliranog stanovništva. Ono je ujedno dovelo i do transformacije proizvodnje i transporta ilegalnih supstanci koje su u prošlosti dolazile isključivo iz zemalja Južne Amerike dok je Srednja Amerika služila kao transportni hub. Kokain kao najvažniji komoditet, marihuana, heroin¹, pa čak i u novije vrijeme metamfetamin ostaju konstanta

¹ Iako heroin ne predstavlja neku preveliku nišu regije, činjenica je da se neiskorištene agrarne površine sve više koriste za proizvodnju maka, jedne od baznih sirovina vezanih uz proizvodnju navedene droge

ponude prema tržištima razvijenog svijeta. Kao najveća prednost ističe se geografska veza, odnosno direktna linija do najprofitabilnijeg tržišta tako da porast broja kriminalnih organizacija i svih povezanih u navedenom djelokrugu zapravo i ne iznenađuje. Također, porast potražnje za narkoticima u Europi doveo je i do evolucije transportnih pravaca i porasta broja transnacionalnih kriminalnih organizacija koje je najlakše objasniti Huntingtonovom teorijom o civilizacijskim okvirima².

Nadalje, politička transformacija i ekonomske integracije dovele su do povećane robne razmjene u regiji čime je transport narkotika došao u određenu sivu zonu koju je dosta često teško identificirati. Problem je najčešće u kombinaciji gdje se do plasmana dolazi koristeći legalne puteve, poput dokumentiranoog tranzita preko granica, iako se navode i stari načini transporta poput velikih pošiljaka u najvećim srednjoameričkim lukama, makar je ono u velikom padu zbog kombiniranog djelovanja najvećih država u regiji potpomognutima pomoći iz SAD-a, ali i međunarodnih organizacija. S druge strane, konstantno nasilje i transport droge (između svih ostalih ilegalnih aktivnosti koje se provode) traži i određene sigurnosne parametre. Uz slabost državnih institucija poput sudstva, oružanih snaga pa čak i policije koja je strahovito neopremljena te socijalne strukture u vidu siromaštva, slabosti gospodarstva i onog najbitnijeg, široke korupcije, sve to dovodi do opće nestabilnosti. Eskalacije nasilja i sukoba između narkotrafikanata, organiziranih mikroregionalnih grupa, paramilitarnih organizacija i nacionalnih sigurnosnih službi, ali i bandi karakterističnih za regiju dovelo je do velike nesigurnosti u potpunom društvu i civilnim strukturama što rezultira drugim kriminalnim radnjama, ponajviše trgovinu oružjem kao model samoobrane pučanstva koje je izgubilo vjeru u sposobnosti državnih institucija ili u kriminalnom kontekstu osiguranju opskrbe i proizvodnih lokacija. Rezultat svega je velik broj ubojstava koje je izvršeno lakim i malim naoružanjem, koji prema UNODC³-u raste iz godine u godinu. Proliferacija, posjedovanje i ilegalna trgovina istim dosta je problematična zbog samog načina na koji je došlo do njega. Velika količina navedenog naoružanja ostavština je međudržavnih i unutardržavnih sukoba, ali i kupnje istog na legalan način koje je krijumčarenjem prebačeno u sivu ili ilegalnu zonu.

² Jedno od najboljih istraživanja po tom pitanju istraživao je taljanski novinar i autor Roberto Saviano koji je u svom djelu Gomorra navedenoj problematici dao jedno cijelo poglavlje; u njemu se seciraju metode i načini suradnje ne samo srednjoameričkih narkotrafikanata već cijelih čelija Latinske Amerike te njihova suradnja sa kriminalnim akterima u Europi baziranoj na kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, najviše u Italiji i Španjolskoj koji postaju centralne točke daljnje trgovine u Europi

³ Eng. United Nations Office on Drugs and Crime, <https://www.unodc.org/>

1.1. STRUKTURA RADA

Sama struktura rada predviđena je u šest velikih dijelova u koja ću integrirati i neke podcjeline kako bismo imali što fluidniji tijek.

U prvom dijelu utvrditi ću ciljeve istraživanja i kojim temama ću se baviti u ovome radu. S obzirom da su teme izrazito dinamične i interesantne, ali sa vrlo malo dostupne literature smatram da je su ciljano definirane teme od krucijalne važnosti.

U drugom dijelu rada razraditi ću i prikazati pojam Srednje Amerike. Glavna su pitanja što sve spada pod navedenu regiju? Što je čini, koje su za početak geografske odrednice, političke, sociološke, kulturne? Najviše me bila zaintrigirala činjenica da je po mnogima riječ o potkontinentu iako ne postoje nikakvi geografski koliko već navedeni politički i sociološki elementi za takvu determinantu. Također, šira definicija regije unutar određivanja ima i države koje različito definiramo u kontekstu njihovog ustrojstva, poput Meksika ili Haitija⁴. Pitanje je spadaju li otočne države i dosta razvedena obala pod pojam Srednje Amerike s obzirom na dosta veliku fragmentaciju? S obzirom na temu rada važno je sagledati navedene parametre zbog bolje definicije krijumčarskih putova. Istražujući za ovaj rad shvatio sam do kuda sve sežu i kuda su prolazile rute za plasmanom droge na međunarodno tržište.

U trećem dijelu najviše ću se bazirati na povijesno, ali uglavnom na geopolitičko stanje i situaciju na prostoru. Kakav je međusobni odnos država? Koja je uloga srednjoameričkih država u međunarodnim odnosima? Iako sa velikim potencijalom, sama geopolitička i gestrateška pozicija Srednje Amerike nije najpogodniji prostor za određenu vrstu uspješnih i funkcionalnih gospodarstava i ekonomija. Sama povijest nas uči da je riječ o pretežno agrarnim državama koje velik dio svojih ekonomija baziraju na izvozu poljoprivrednih proizvoda ili koristeći turističke potencijale, ali i najvećem ekonomskom potencijalu, a to je Panamski kanal. U zadnjih nekoliko desetljeća područje je pogođeno mnogim katastrofama, što prirodnim što političkim tako da su izvori prihoda rapidno pali što slabi organe države, a u konačnici otvara mogućnosti za određene ilegalne aktivnosti. Narkokarteli, narkotrafikanti i određene paramilitarne, oslobodilačke ili revolucionarne postrojbe jačaju i grade svoj utjecaj na

⁴ za detaljnije vidjeti Kos-Stanišić (2010:12-41)

izgrađivanju povjerenja civilnog dijela stanovništva i inertnosti političkih lidera za ikakvim promjenama. Također, mnoge gospodarske pretvorbe, ekonomski šokovi i financijski problemi mnogih država nisu pomogle u stabilizaciji sustava. Uz navedeno, pokušati ću u kratkom osvrtu pokazati trenutačnu političku i gospodarsku situaciju u regiji s obzirom da sam stava da je trenutačno stanje, poduprto povijesnim bremenom jedno od najbitnijih razloga trenutačne situacije, kao i najvažnije sigurnosne prijetnje.

Četvrti dio daje prikaz ilegalne trgovine oružjem te kako ono utječe na odnose među državama. Pomaže li to pokušaju stabilnosti već nestabilnih država? Kako se države bore protiv paramilitarnih organizacija? Jesu li one samo paravan za ilegalnu trgovinu i plasman navedenog oružja na tržište od strane velikih i moćnih država? Zanimljivo je pogledati situacije u određenim državama, poput Meksika, gdje svaka regija ima svoju paramilitarnu organizaciju i gdje su atentati na političke aktere svakodnevna situacija. Poznata je anegdota od prije nekoliko godina kako su paramilitarne postrojbe, pa čak i niže razine narkokartela u Meksiku opremljenije puno bolje nego državna policija, pa čak i vojska.

Peti dio bavit će se ilegalnom trgovinom drogom. Kao što sam već poviše naveo, riječ je o dominantno agrarnim i politički slabim državama koje prosperiraju od proizvodnje i plasmana ilegalnih supstanci na međunarodna tržišta. Ono što je počelo sa jednostavnim kulturama poput marihuane diglo se na multimilijarde vrijednu trgovinu mnogo lukrativnijih droga, ponajviše kokaina. Naravno, navedena proizvodnja potakla je i uzdizanje kriminalnih organizacija, ponajviše u Meksiku i Kolumbiji, jednoj od domovina koke i proizvodnje kokaina, ali i država iz kojih su te iste kriminalne organizacije proširile i na ostale države regije. Neki proizvođači, poput Pabla Escobara, ne samo da su postali međunarodno traženi kriminalci već i u svojim državama narodni heroji i socijalno osviješteni građani, a u konačnici i globalno poznate osobe. Također, narkokarteli poput Medellina i Calija postali su toliko moćne organizacije koje su na svojim vrhuncima mogli parirati i političkoj te gospodarskoj moći samih država. Širili su granice djelovanja ne samo u susjedne države već i prekoocenski huntingovskim modelom. Naravno, ne odmaže niti što ih sa samog sjevera gledaju dva izrazito financijski i gospodarski moćna subjekta međunarodnih odnosa, Sjedinjene Američke Države i Kanada. Poznata je dugogodišnja, ponekad više, ponekad manje uspješna borba protiv narkotrafikanata koja iziskuje velika financijska opterećenja. Posljednji, odnosno šesti dio rada bit će zaključak. U njemu ću nastojati u kratku i koherentnu cjelinu obuhvatiti sve teme koje sam prošao u ovome radu.

1.2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA

Prema okviru istraživanja ono je u jednom dijelu studija slučaja gdje ću se posebno baviti trgovinom oružja i droge te utjecajem na sve aspekte društva, a u drugom dijelu komparativna analiza država regije kojom se bavim u svojem istraživanju. Naime, određene države imaju različite metode pristupa problematici kojom se ovaj rad bavi stoga je nužno iste istražiti i usporediti.

Studija slučaja predstavlja osnovni postupak koji se sastoji u sagledavanju svih važnijih aspekata jedne pojave ili situacije, uzimajući kao jedinicu analize pojedinačni subjekt, obitelj, organizaciju, lokalnu zajednicu ili čitavu kulturu. Svaka od tih jedinica analize smatra se zasebno cjelinom ili entitetom koja može ili ne mora biti u relaciji s drugim entitetima (struna.ihj.hr, 2022.). Ono se temelji na analizi primarnih, sekundarnih često i tercijarnih izvora podataka poput akademskih i stručnih članaka, javnih iznošenja mišljenja, dokumenata te novinskih članaka. Kako navodi Lamza Posavec (2011), riječ je o raščlanjivanju verbalne i neverbalne građe kojim se nastoje uočiti njene osobine i poruke.

Komparativna metoda je jedna od glavnih logičkih metoda spoznaje objekata, pojava, događaja vanjskog svijeta, koja započinje činjenicom da ih analitičari odvajaju od svih objekata i (ili) utvrđuju svoju sličnost s povezanim objektima i pojavama. Usporedba definira opće i izvrsne metodološke pristupe znanstvenih škola koje proučavaju određene procese, uspoređuju određene kriterije i kategorije. Štoviše, uspoređuju se samo oni fenomeni (karakteristike) koji imaju slična obilježja i objektivnu zajednicu u okviru odabranih znanstvenih istraživanja. Kao rezultat toga, moguće je otkriti općenitu stvar koja se ponavljala u pojavama i postala odskočna daska na putu identificiranja niza zakonitosti proučavanih događaja (hr.puntomariner.com, 2019.).

1.3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja jest prikazati na koji način ilegalna trgovina drogom utječe na regiju, države i društvo, a posljedično na globalnu gospodarsku i sigurnosnu strukturu. Također, u jedan od sekundarnih elemenata, odnosno ciljeva istraživanja biti će dokazivanje korelacije između ilegalne trgovine oružjem i drogom, odnosno postoji li direktna veza između tih dvaju aktivnosti. Također, mnogi autori na koje sam naišao često ističu da je narkotrgovina i akteri povezanih uz nju zapravo temelj društva ne samo u navedenoj regiji već i mnogim drugim

državama južnije od Srednje Amerike tako da ću pokušati odgovoriti i na navedenu problematiku. U konačnici, pokušati ću dati odgovor na jedno po meni dosta komplicirano i u određenom dijelu skandalozno pitanje – jesu li zapravo trgovina drogom, oružjem i skupine povezane s istim zapravo jamac određene stabilnosti regije? Često se ističe da je trgovina narkoticima zapravo temelj nestabilnosti koje za rezultat ima porast broja kriminalnih, odnosno interesnih aktera koji u procesima osiguravanja sfere djelovanja podižu nasilje na više razine, ali vrlo često i pomažu lokalne zajednice.

2. SREDNJA AMERIKA – DEFINICIJA I TEORIJSKI OKVIR

U svrhu što kvalitetnijeg istraživanja i samog rada, u ovom ćemo dijelu pokušati dati geografski, sociološki i politički okvir te definiciju regije „Srednja Amerika“. Kao i svaka druga regija, i kod termina Srednje Amerike postoje određena oprečna mišljenja i stavovi. Tako Encyclopedia Britannica definira Srednju Ameriku kao najjužniji dio Sjeverne Amerike, odnosno područja koje leži između Meksika te Južne Amerike. Ono se sastoji od Paname, Kostarike, Nikaragve, Hondurasa, El Salvadora, Gvatemale i Belizea (britannica.com, 2022). Slično tvrdi i Kos-Stanišić, vodeći se stajalištem Pope Atkina koji je veći okvir Latinske Amerike i Kariba podijelio u manje podsustave. Ona kaže da Srednju Ameriku čini pet tradicionalnih srednjoameričkih država – Gvatemala, Honduras, El Salvador, Nikaragva, Kostarika i Panama (Pope Atkins u Kos-Stanišić, 2010:6). Ovdje vidimo da je iz ranije definicije izbačen Belize koji je najkasnije ostvario samostalnost⁵. Također, Kos-Stanišić određene države stavlja i u podregiju Srednje Amerike u vidu država Sjevernog trokuta (2013:81).

S druge strane, po metodologiji Ujedinjenih Naroda, Srednja Amerika započinje na južnim granicama Sjedinjenih Američkih Država te obuhvaća sav prostor do Južne Amerike, ali i uključuje neke najsjevernije države navedenog kontinenta (unstats.un.org, 2022). Uzimajući u obzir poviše navedene podatke, geografska determinanta ne smije biti jedina kojom se vodimo u određenju neke regije. Tako neki autori, poput Picule (2008:8-12)⁶, već spomenutim geografskim odrednicama dodaju i neke dodatne, poput jezičnog, interkontinentalnog, religijskog i onog najbitnijeg – konfliktnog, odnosno odrednicu baziranu na sukobima. Slično, iako ne isto tvrdi i Kos-Stanišić koja kao determinante izdvaja povijesne veze sa kolonijalnim silama, ratovi za neovisnost, krvavi građanski ratovi, autoritativna politička uređenja, vojnu vlast te na kraju tranziciju u demokraciju (Zgurić i Kos-Stanišić: 2018:22).

Uz sve navedene u svrhu istraživanja i rada u samu definiciju regije moramo ubaciti i međunarodne rute u trgovini drogom i oružjem, uključujući i pomorske koridore koji su u dobrom dijelu povijesti imali ključnu ulogu, povijest narkokartela i oružanih skupina vezane

⁵ Ono što je još važnije kod Belizea jest da se ono ne uklapa u ono što se naziva Latinska Amerika zbog službenog jezika, koji je engleski.

⁶ Važno je napomenuti da je navedeni rad zapravo definicija i određenje regije Bliski istok te se bavi pitanjima vezanim uz navedeni pojam. Ipak, uvjerenja sam da se same točke po kojima se regija određuje može se primijeniti i drugdje, uz određene promjene ili nadopune.

uz trgovinu drogom te činjenicu da je riječ o državama koje imaju neki oblik defektne ili fasadne demokracije⁷.

Uz već navedene države tako u definiciju Srednje Amerike možemo još uvrstiti Meksiko i Kolumbiju. Iako se Meksiko, prema Kos-Stanišić (2010:30)⁸ smatra „podvojenom državom“, u ovom slučaju gledati ćemo je kao dio Srednje Amerike iz nekoliko razloga. Prvi razlog je veličina Meksika, njegovo gospodarstvo i stanovništvo koje mu omogućuje da preuzme ulogu sub-regionalnog hegemonu, kako i navodi Kos-Stanišić (2010:48). Dijelovi Meksika, ponajviše se ovdje misli na njihovu regiju Chiapas su kroz određene povijesne periode bili dio veće tvorevine subregije, poput Kraljevstva Gvatemale. Drugi razlog vezan je uz povijest narkotrafikanata te oružanih, paravojnih i kriminalnih organizacija koje remete stabilnost države, a posljedično i regije. Tako USAID (United States Agency for International Development) navodi da srednjoameričke bande, narkokarteli i narkotrafikanti granične prijelaze iz država Srednje Amerike i Meksika vide kao lukrativno tržište i politički isprazan prostor koji je po pitanju trgovine narkoticima, oružjem i ljudima, kao i politički i sigurnosno labilan teritorij gdje je lakše migrirati (2009:19). Ovdje je važno napomenuti da nasilje i kriminalne aktivnosti svih država često budu transferirane preko granica koje su dosta nejasne zbog određenih političkih vakuuma koje ispunjavaju kriminalne organizacije. Treći razlog vezan je uz direktnu granicu sa SAD-om koji predstavlja najisplativije tržište za plasman droge, ali i činjenica da su tranzitna država za preprodaju naoružanja koji dolazi iz SAD-a. Četvrti i najvažniji razlog jest geostrateški položaj, odnosno pretposljednja stanica na ruti narkotrafikanata iz južnog dijela sub-regije.

Iako formalno nije dio cjeline koja se smatra Srednjom Amerikom, u ovaj rad ću uključiti i Kolumbiju iz tri razloga. Prvi razlog je činjenica da je Kolumbija jedna od izvornih domovina najvažnijeg opijata koji je objektivno najvrijedniji dio trgovine, odnosno kokaina, ali u moderno vrijeme i ostalih narkotika koji se ondje proizvode. Drugi razlog jest da je riječ o državi koja je iznjedrila prve narkokartele i bande povezane uz trgovinu i raspršivanje droge. Na kraju imamo i treći razlog a to je ekonomsko okretanje Kolumbije ka sjeveru, odnosno vezanje uz isplativije rute za plasman narkotika čime zapravo dolazimo i do zrcaljenja politike već spomenutog Meksika. Također, važno je za napomenuti da je Kolumbija dobar dio svoje

⁷ Što se tiče termina defektne ili fasadne demokracije, u tom dijelu možemo izbaciti Kostariku koja po svim parametrima ima daleko najstabilniji oblik demokracije, odnosno kako Kos-Stanišić navodi, riječ je o konsolidiranoj liberalnoj demokraciji (2018:22).

⁸ Podvojenom državom smatra se ona zemlja koja ima jednu kulturu koja je smještena u jednu civilizaciju, no njezini bi čelnici željeli da je promjene u drugu (Huntington u Kos-Stanišić, 2010:30).

povijesti bila u uniji sa susjednim državama, prije svega sa Panamom što je čini izrazito vezanom za navedenu državu, a time i regiju. Također, ne smije se zanemariti niti uloga Meksika i Kolumbije kao katalizatora razvoja narkotrafikanata i kriminalnih organizacija u Srednjoj Americi čime se navedene države izrazito utjecale na formiranje socijalne i političke situacije u regiji.

3. POVIJEST I POLITIKA SREDNJE AMERIKE

U svrhu što boljeg razumijevanja političke situacije u Srednjoj Americi, u ovom ćemo se dijelu osvrnuti na povijest i političku situaciju u regiji. S obzirom da je riječ o izrazito revolucionarno nastrojenoj regiji dat će i kratak prikaz povijesti do kolonijalnog oslobođenja. Postoji izreka koju je popularizirao Isaac Newton da je „vidio dalje jer je stajao na leđima divova“⁹ iz koje možemo iščitati da je potrebno sagledati određene stvari kako bismo razumjeli ono što se dogodilo ili će se dogoditi.

3.1. SREDNJA AMERIKA DO POČETKA XX. STOLJEĆA

Sam početak povijesti Srednje Amerike može se poistovjetiti sa svim drugim državama onoga što se zove Latinska Amerika¹⁰. Iznimka je tzv. Britanski Honduras (današnja država Belize) koji je predan britanskom Carstvu od strane španjolske krune u svrhu kvalitetnijih gospodarskih odnosa. Kasnije je teritorij u potpunosti prešao u ruke Britanaca te nikad nije vraćen Španjolskoj i Gvatemali koja je svojatala prostor sve do polovice 1970-ih godina. U nekom širem smislu riječ je o regiji koja je bila dominantno pod španjolskom kontrolom¹¹. Kako navodi Kos-Stanišić, samo otkriće dovelo je do izrazito pozitivnog utjecaja na svijet, ponajviše na polju ekonomije te akumulacije kapitala (2009:15). Ono što je osobito važno jest utjecaj kolonijalne sile na autohtono stanovništvo koje u određenim regijama nije riješeno do dana današnjeg. Ipak, modernizacija i određeni biološki parametri doprinijeli su brznoj pobjedi kolonizatora. Kos-Stanišić (2009:16-17) navodi četiri osnovna čimbenika koji su pridonijeli osvajanju – 1. španjolska superiornost u naoružanju; 2. europske bolesti na koji domoroci nisu bili imuni; 3. renesansni pogled na svijet u odnosu na arhaični i mistični; 4. međusobni sukobi antičkih plemena te njihove podjele i sukobi. Upravljanje kolonijama bilo je izrazito vertikalno te su svi odgovarali španjolskoj kruni. Na čelu su bili potkraljevi, glavni kapelani i audijencije, odnosno vojni i civilni službenici koji su za cilj imali pribavljanje i povećanje kraljevskih prihoda, obranu i zaštitu Indijanaca (Kos-Stanišić, 2009:19-20) iz čega možemo zaključiti da je bila riječ o isključivom autokratskom modelu vladavine. Ono što je doprinijelo raspadu

⁹ eng., „If I have seen further it is by standing on the shoulders of giants...“ , <https://www.bbc.co.uk/worldservice/learningenglish/movingwords/shortlist/newton.shtml>.

¹⁰ Termin Latinska Amerika skovan je početkom XIX. stoljeća od strana Francuza kako bi legitimirali svoju politiku prema američkom kontinentu južno od SAD-a, a odnosio se na sve zemlje latinskog, odnosno romanskog govornog područja (Kos-Stanišić:2009:13).

¹¹ Osim dijelova Kariba koji su bili podijeljeni između svih drugih kolonijalnih sila, poput Portugala, Nizozemske, Britanskog imperija te Francuske.

kolonijalne vlasti možemo sažeti u dva razloga. Prvi je pad moći i utjecaja Španjolske¹², dok je drugi razlog vezan uz porast nacionalističkih težnji u kolonijama podizanjem prosvjetiteljskih ideja. Avendaño Rojas navodi tri razloga koja su ubrzala težnje za promjenama – nejednakost u distribuciji dobara (između kolonijalnih vlasti i autohtonog stanovništva), problematika vezana uz naplatu poreznih davanja te tarifne namete na agrarne proizvode, prije svega na duhan (oxfordre.com, 2018). Navedeni razlozi omogućuju mi da daljnje istraživanje odradim u najboljoj mogućoj mjeri iz određenih postulata koji proizlaze iz njih. Prvi postulat vezan je uz imperijalnu prošlost koja je položila temelje revolucionarnih promjena u budućnosti, odnosno pokazuje prkos podređenih dionika nad političkom i gospodarskom elitom koji su u određenim periodima rezultirali izrazito krvavim sukobima koji su se uz neke promjene održali do dana današnjega. Drugi postulat možemo sagledati iz političke perspektive. Iako formalno demokratski uređene, moderni odnosi u državama Srednje Amerike se u suštini nisu pomakli iz imperijalizma. Političke elite i dalje postoje i koriste demokraciju kao vrstu vladavine, ali je i dalje riječ o djelomično autoritarnim društvima. Valovi ideja o samostalnosti krenuli su iz prve neovisne države u navedenom (širem) prostoru – Haitija, te se polako selili na ostale teritorije, prije svega na Meksiko. Stjecanjem neovisnosti, latinskoameričke republike počele su se boriti za političku stabilnost, no bez ozbiljnijih reformi. Politički, ekonomski i gospodarski život je stagnirao, trgovina je bila uz obalu, a određene međunarodne suradnje nisu postojale. Nasilje je bilo rašireno što je rezultiralo diktaturama i revolucijama. Ipak, navedeno razdoblje donijelo je i određene bonitete regiji, ponajviše industrijskom revolucijom čime je regija dobila na važnosti zbog svojih agrarnih kapaciteta i prirodnih bogatstava. Jača srednja klasa, gradovi se pune radnom snagom, dolazi do migracija radne snage iz Europe, a pozicija regije na svjetskom financijskom tržištu jača ponajviše zbog izrazitog rasta izvoza sirovina i poljoprivrednih proizvoda (Kos-Stanišić, 2010:8-9).

Početak XIX. stoljeća kreću prve velike ideje o samostalnosti, točnije 1811. godine u El Salvadoru kao reakcija na Poluotočni rat kojim je smanjen utjecaj španjolske krune nad prekomorskim teritorijima. Godine 1821. države Srednje Amerike donijele su odluku čiji je rezultat Akt o neovisnosti Srednje Amerike čime su Gvatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragva i Kostarika stekli neovisnost od Španjolskog carstva. Nešto ranije je formirana i

¹² Ulogu globalnog hegemonu preuzima Britansko Carstvo koje je iskoristilo svoje prednosti u vidu teritorijalne izoliranosti, dakle nemogućnosti direktnog oružanog sukoba te izgradnjom moćne i moderne flote što im je u konačnici donijelo vojnu i gospodarsku premoć u odnosu na ostale kolonijalne sile.

Velika Kolumbija tako da navedenu godinu možemo okarakterizirati kao najvažniju u povijesti regije¹³. Ipak, navedeni događaji su mirovno bili kratkog vijeka i ubrzo su krenula previranja i sukobi na međudržavnim razinama, ali već dvije godine nakon, odnosno 1823.¹⁴ dolazi do potpunog odcjepljenja država regije sa većim silama te se polako počinju stvarati današnje granice Srednje Amerike. Iste godine osnovana je i tzv. „Federalna Republika Srednje Amerike“, tvorevina po uzoru na SAD čiji su članovi bili Gvatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragva i Kostarika, uz određene autonomne pokrajine koje će se kasnije ukomponirati u Gvatemalu i Meksiko¹⁵. Ista je formirana iz nekoliko razloga. Prvi razlog bio je ekonomske prirode. Kako je rasla potražnja za agrarnim proizvodima time je rasla i važnost regije. Drugi razlog bio je ujedinjenje pacifičke i atlantske obale čime je osnažen trgovački i tranzicijski potencijal. Treće je bilo uređenje prava autohtonog stanovništva i robova, ali isti nije adekvatno riješen do današnjih dana. Sukob između konzervativaca i liberala doveo je do građanskog rata, a u konačnici i demontiranja navedene političke tvorevine, iako su određene države pokušale zadržati iste ideje kroz prizmu Ujedinjenih provincija Srednje Amerike¹⁶. Ipak, problemi nisu nestali te se ulazi u dugotrajne sukobe, odnosno kako navodi Kos-Stanišić (2010:8), neovisnost nije... omogućila slobodu i prosperitet, nego su slijedila desetljeća građanskih ratova. Navedenim pitanjem bavi se i Kurtenbach (2011:5) koja povlači paralele između europskog nasljeđa vezanih uz sukobe i izgradnju države te ih uspoređuje sa državama Srednje Amerike. Ona navodi dva argumenta vezanih uz sukobe i formacije država. Prvi je da promjene u međunarodnim okvirima garantiraju postojanje granica i država sa niskom razinom unutarnje kohezije ili održivosti. Drugi argument tvrdi da je izgradnja države dugoročni proces. Ukoliko njene argumente sagledamo u procesu osamostaljenja i formiranja što vlastitih država što nadnacionalnih organizacija na području Srednje Amerike, dolazimo do jednostavnog zaključka da su procesi izvršeni brzanjem i nedostatkom kvalitetnih vizija i planova. Odnosno, kako je kasnije u radu navedeno, izgradnja države je dugotrajan i kompleksan proces na koji utječu povijesni elementi, kao i eksterni i interni u vidu nasilja. Izgradnja države nije samo birokratski i formalni proces već i onaj koji garantira njeno političko uređenje. Podudarnost ili barem kohezija između teritorijalnih granica vezanih uz socijalnu suradnju i legitimnost nad prostorom te financijski resursi najvažniji su aspekti izgradnje država i stabilnog društva (Kurtenbach:2011:6). Sve većim i intenzivnijim slabljenjem globalnih kolonijalnih sila

¹³ Točan datum je 15. rujna 1821. godine, datum koje većina srednjoameričkih država definira kao Dan neovisnosti te se dan danas slavi kao takav.

¹⁴ Kongres država Srednje Amerike od 01. srpnja 1832.

¹⁵ Riječ je o pokrajinama Los Altos i Chiapas.

¹⁶ Bez Paname i Belizea koji su bili pod drugim vodstvom.

donijelo je jedan od najvažnijih političkih promjena u regiji, a to je činjenica da je Srednja Amerika došla u fokus Sjedinjenih Američkih Država koja je kasnije definirana u početku kroz Monroevu doktrinu, a kasnije u Rooseveltovu doktrinu Preventivne akcije (enciklopedija.hr, 2021).

3.2.SREDNJA AMERIKA U XX. STOLJEĆU

Iako doživljavaju velike teškoće u tranzicijama u neovisnost, početak XX. stoljeća bio je izrazito pogodan za ono što mlade države Srednje Amerike. Za razliku od Meksika i revolucije koja je započela 1910. godine, ostatak regije doživio je gospodarsku i migracijsku eksploziju zahvaljujući pozitivnim kretanjima u svjetskim ekonomskim tokovima i razvojem agrarnih dobara koji su našli svoje tržište. Jedan od najvažnijih pokušaja integracije država bila je formacija Srednjoameričkog suda pravde¹⁷ 1907. godine kojeg je pratilo osnivanje Zajedničkog srednjoameričkog tržišta¹⁸ 1960. godine od strane Gvatemale, El Salvadora, Hondurasa i Nikaragve. Riječ je o ekonomskoj integraciji koja je za cilj imala jačanje suradnje navedenih država, kapitaliziranje njihovog položaja u međunarodnim gospodarskim tekovinama kao i daljnje jačanje političkih veza koje su neslavno propale u XIX. stoljeću. Kostarika kao jedina politički i ekonomski stabilna država navedenu integraciju odbija. Iako je integracija već od samog starta polučila odlične rezultate te bilježila konstantni rast na gospodarskom i ekonomskom planu, ideja je propala krajem 1960-ih godina kulminacijom sukoba između El Salvadora i Hondurasa, sukoba koji se danas kolokvijalno naziva „Nogometnim ratom“. Kako navodi Kos-Stanišić, riječ je o sukobu koji je kulminacija dugogodišnjih tenzija baziranim na ekonomskim pitanjima, migraciji i državnom protekcionizmu (2010:72-73). Sve je završilo kratkim sukobom koji je trajao dva tjedna koji je za posljedice imao i neka zanimljiva saznanja, poput pozicioniranja sporta kao jednog od temeljnih postulata za definiranje nacionalnog identiteta, koji uz dominantno katoličanstvo i položaj Crkve u društvu preuzima središnji motiv nacionalnog ponosa. Iako marginalan, navedeni sukob bio je zapravo pokazatelj opće situacije u državama regije te neslužbeni uvod u sukobe koji će gorijeti u Srednjoj Americi kroz dobar dio XX. stoljeća te kao takavi biti dominantna referenca povijesnih tekovina. Navedeni sukobi zapravo su indirektni odgovor dvaju dominantnih globalnih sila, SAD-a i SSSR-a (Savez Sovjetskih Socijalističkih

¹⁷ Španj., Corte Centroamericana de Justicia

¹⁸ Španj., Mercado Común Centroamericano

Republika) na geostrateške šahovske igre. Hladni rat, iako bez direktnog oružanog sukoba, rezultirao je diskrepancijom u odnosima između navedenih sila. Kako navodi Vukadinović, SAD se završetkom Drugog svjetskog rata pozicionira kao središnja snaga nove međunarodne politike, pozicija koju do tog trenutka nisu uživali zbog implementacije Monroeove doktrine. S druge strane, također novi globalni kolos u vidu SSSR-a pokušava osigurati određene geostrateške ciljeve koji su se u određenim parametrima kosili sa onim SAD-a, odnosno preseljenje na zapadnu hemisferu (2008:11-15). S navedenom tvrdnjom slaže se i Kos-Stanišić koja kaže da su SAD na sebe preuzele ustroj svjetskog poretka koji bi se temeljio na slobodnoj trgovini, stabilnim valutama i kolektivnoj sigurnosti, dok je SSSR u vidu imao tranziciju od regionalnih interesa u globalne (2010:49-50). Rezultat je premiještanje zone utjecaja na Srednju Ameriku koja je bila direktna spona dvaju kontinenata te kao takva od izrazitog geostrateškog značaja. Navedena situacija rezultirala je sukobima desnog i lijevog krila društava gdje su desni spektar podržavali SAD i viši slojevi društva, ponajviše krupni kapital, dok je lijevi spektar bio podržavan od strane SSSR-a te radničke klase i seljaka. Kriza je dovela do građanskih ratova u državama Srednje Amerike koji su, može se reći, indirektno bili sukobi dvaju velikih sila zbog oprečnih političkih doktrina. Ukratko rečeno, širenjem političkih i ekonomskih agenda komunizma prijetilo je „odsječenjem“ Južne Amerike od američke kontrole i kao takvo se moralo zauzdati. Kos-Stanišić navodi da su u sukobe bile upletene tradicionalne srednjoameričke države – Gvatemala, Honduras, El Salvador, Nikaragva i Kostarika, a razlog je i pokušaj svrgnuća ljevičarske vlade u Nikaragvi (2010:71). Reperkusija sudjelovanja dodatno je destabiliziralo regiju te se preselilo i u El Salvador i Gvatemalu što se kolokvijalno i objedinjeno naziva srednjoameričkom krizom.

3.2.1. REVOLUCIJA U NIKARAGVI

Srednja Amerika bila je poprište nekoliko ratova tijekom XIX. i početkom XX. stoljeća, sve dok Sjedinjene Američke Države nisu 1912. godine okupirale Nikaragvu i tako prekinule ratovanje u regiji, ali bez rješavanja sporova između srednjoameričkih država (Kos-Stanišić, 2010:68). Navedena intervencija popularizirana je kroz naziv „Banana ratovi“ zbog uvriježenog termina za srednjoameričke države (militaryhistorynow.com, 2020). Intervencijom SAD-a pokušalo se stabilizirati državu gdje je polako počeo jačati utjecaj dinastije Somoza. Režim je rezultirao liberalizacijom državnih financija i daljnjim ekonomskim razvojem pod patronatom Amerikanaca, ali na štetu seljaka i srednjeg sloja gdje je rasla socijalna nejednakost. Također, najveći od svih problema bila je i korupcija, raka rana regije koja nije riješena do dana današnjeg. Navedena situacija dovela je do formacija FSLN-

a (Frente Sandinista de Liberacion Nacional) od strane Carlos Fonesca Amadora, Silvio Mayorge i Tomás Borge Martineza. Osnovani kao odgovor na koruptivnu politiku obitelji Somoza, organizacija je preuzela militantnu politiku baziranu na socijalizmu te je podršku pronalazila među studentima, seljacima i radnicima i to ne samo u Nikaragvi već i u susjednoj Kostarici i Hondurasu koje su postale stalne baze za napade (www.britannica.com, 2022). Uz određene probleme bazirane na agresivnijoj oružanoj politici klana Somoza što je rezultiralo javnom osudom SAD-a i Carterove administracije, pogibelji vođe i raznim frakcijama koje su proizašle iz navedene situacije, FSLN je dovoljno ojačao te 1979. godine svrgnuo režim Anastasia Somoza Debayle koji bježi u Miami. Kos-Stanišić (2010:68) navodi nekoliko ciljeva Sandinista, poput neovisne i nesvrstane vanjske politike, osnivanje mješovite ekonomije te nacionalizacija zemlje u vlasništvu obitelji Somoza, kao i određene obrazovne i zdravstvene reforme. Iako izašli kao pobjednici te uz Carterovu i crkvenu podršku, FSLN ubrzo preuzima autoritarne metode čime uskoro dolaze i međunarodne kritike. Nije pomoglo što liberalnu administraciju najvećeg donatora SAD-a mijenja ona konzervativna, odnosno radikalno desna u vidu Reagana i njegovih suradnika koji započinju sa provedbom snažne antikomunističke politike. Paralelno sa navedenim promjenama, uz granice sa Hondurasom i Kostarikom formira se nova oporba Sandinistima nazvana Contrarrevolución (skraćena Contra), ili kontraši. Uz pojačanu podršku od strane SAD-a u vidu financijskih donacija i donacija u oružju, kontraši su započeli sa djelovanjem kontra vladajućih sa ciljem destabilizacije političkog sustava. Navedene donacije došle su pod pasku javnosti kroz prizmu afere Iran – Contra, jedne od najvećih kontroverzi u povijesti koja je za cilj imala plasman naoružanja prema državi za koju je u to vrijeme vrijedila politika embarga zbog američke politike nemiješanja u unutarnje probleme Irana da bi se financirala djelovanja kontraša (www.britannica.com, 2022).

3.2.2. GRAĐANSKI RAT U EL SALVADORU

Kao i u Nikaragvi, riječ je o mini eskalaciji Hladnog rata i odnosa na relaciji Sjedinjene Američke Države – SSSR. Riječ je o sukobima između kapitalistički nastrojene vlasti koju su podržavali Amerikanci te lijevo orijentirane organizacije FMNL (Farabundo Martí National Liberation Front) koja se sastojala od frakcija vezanih uz seljake, radnike te pripadnika srednjeg sloja. Kod El Salvadora važno je napomenuti da je riječ o državi sa dugogodišnjom jakom agrarnom politikom baziranoj na proizvodnji kave te se smatra jednom od prvih „kava država“ ili također uvriježenog naziva „banana država“ koje su usko povezane uz agrarnu proizvodnju te je iz tog razloga izrazito podložna ekološkim katastrofama koje su je pratile kroz povijest (www.britannica.com, 2022.) u kojoj je vladala velika socijalna i ekonomska

nejednakost. Politički problemi i upitno vodstvo rezultiralo je dodatnim padom gospodarske i ekonomske moći što je rezultiralo bijegom velikog dijela stanovništva u okolne države, ponajprije Honduras. Taj proces je otvorio pitanje koje je u konačnici zbog ekonomskih i graničnih pitanja i eskaliralo u kratki sukob sa Hondurasom, popularno nazvanim Nogometnim ratom čime se dodatno oslabio položaj El Salvadora u regiji. Politička nestabilnost dodatno je gurnula državu u bezakonje te 1979. godine dolazi do formiranja FMNL-a te time država započinje dugogodišnji krvavi građanski rat. Kao i kod Nikaragve, utjecaj SAD-a bio je velik, osobito u financiranju i podržavanju desno orijentiranih vlada koje obilato nagrađuje financijskim sredstvima koja iznose oko 4,5 milijarde dolara u razdoblju od 1979. do 1990. godine (Kos-Stanišić, 2010:74). Građanski rat je rezultirao velikim brojem ubijenih civila, čak 75 000, poput nadbiskupa Óscara Romera koji je postaje personifikacija i slika sukoba te masakra u selu El Mozote od strane vojske El Salvadora. U svom istraživanju Hoover Green i Ball (2019) procjenjuju da je u tom periodu čak i više ljudi pobijeno, odnosno da je smrtno stradalo čak 2% prijeratne populacije El Salvadora to navedeni sukob stavlja među najkrvavije u povijesti.

3.2.3. GRAĐANSKI RAT U GVATEMALI

Kao i prethodni sukobi, građanski rat u Gvatemali mora se gledati kroz kontekst Hladnog rata i njegovih posljedica u globalnom odnosu dvaju snaga. Scenarij je isti kao i u drugim državama te vodi između desno orijentirane vlasti i ljevičarskih grupa koje su se uglavnom sastojale od pripadnika manjinskih naroda te se smatra najkrvavijim i najdužim latinskoameričkim sukobom u tom periodu. Iako se vodio u periodu od 1960. do 1996. godine, iako je neslužbeni početak bio sredinom 1950-ih godina kada je direktnom intervencijom SAD-a i CIA-e svrgnut demokratskim putem izabrani ljevičarski predsjednik Jacobo Arbenz koji je zastupao ideje nacionaliziranja državnih tvrtki u stranom vlasništvu, poput United Fruit Company. To je dovelo do sloma političkog sustava koji rezultira smjenama vlasti čiji je rezultat srozavanje ekonomije zbog agresivnije politike, osobito prema seljacima kroz agrarne reforme te intelektualnoj eliti koja je često kritizirala režime, osobito onaj generala Miguel Fuentes. Rezultat je formiranj prvo ljevičarskih, a posljedično i gerilskih pokreta inspiriranih Castrovom revolucijom na Kubi te koji započinju sa vlastitim aktivnostima u Gvatemali. Sukobi su bili dugotrajni i krvavi, sa formiranjem vodova smrti koji su osobito bili agresivni prema autohtonom stanovništvu tijekom 1980-ih godina. Građanski je rat doveo do 200 000 mrtvih, od kojih je 83% manjinske, majanske populacije, desetak posto stanovnika je bilo alocirano, a zemlja je potonula u tešku gospodarsku i ekonomsku situaciju. Velika većina populacije pala

je ispod razine siromaštva, dok neke procjene govore da je u pitanju 90 posto stanovništva (gsp.yale.edu, 2022.). Vodeći se tim podacima nije teško zaključiti zašto je zemlja pala pod utjecaj koruptivnih radnji koje su dovele do povećanje broja bandi, te kartela iz susjednog Meksika koji su uvidjeli potencijal za širenje vlastitih ilegalnih aktivnosti. Njihovim dolaskom povećala se razina nasilja i ubojstava te se Gvatemala često ističe kao najnasilnija zemlja u regiji.

Cijela regija pokušala se pacificirati kroz dvije najveće mirovne inicijative – formiranja Contadorske grupe koju su osnovali Meksiko, Venezuela, Kolumbija koja je rezultirala Deklaracijom iz Carabellada te Ariazovim Esquipulaskim sporazumom. Iako formalno odvojene, inicijative su se preklapale po mnogim pitanjima poput samoodređenja država, demokratizacija, pacifikacija regije te smanjenje broja oružja (Kos-Stanišić, 2010:74-75), ali one nisu donijele stabilnost već će se regija dodatno srozavati zbog sve većeg utjecaja kriminalnih aktera.

3.3.POLITIČKA I EKONOMSKA SITUACIJA U SREDNJOJ AMERICI POČETKOM 2020-ih

Kako bih što bolje razumio i predočio zbog čega dolazi do ilegalnih aktivnosti u Srednjoj Americi, u ovom ću se dijelu nakratko bazirati na trenutnoj situaciji u državama regije. Kako sam naveo u uvodu te vidjevši po povijesnom razvoju, riječ je o dosta nestabilnim, siromašnim i politički slabim državama. Prema izvješćima Indeksa krhkih država (fragilestatesindex.org, 2022.) koji mjeri uspješnost i sposobnost država koristeći pet indikatora:

1. kohezija koja mjeri sigurnosni aspekt, prihvaćanje elita te grupno djelovanje, odnosno mogućnost političkog djelovanja;
2. ekonomiju koja mjeri rast i pad ekonomskih i gospodarskih parametara, razvoj te mogućnost migracija;
3. politiku koja mjeri stabilnost i legitimnost državnog djelovanja, javne usluge te zakonske regulative i prava naroda;
4. socijalnu strukturu koja mjeri demografsku sliku te problem izbjeglica i tražitelja političkih azila;
5. poprečnu analizu podataka koja u suštini mjeri vanjske utjecaje u sprezi sa nacionalnim politikama.

Prema navedenom izvješću i koristeći navedene parametre, države Srednje Amerike stoje izrazito loše, osim Paname i Kostarike koje su nešto bolje rangirane, odnosno sve države zauzimaju mjesta od 58. do 149. pozicije. Ukratko rečeno, što je država bliže 179. mjestu to je bolja kvaliteta života. Tako je najbolje rangirana država Kostarika koja se smjestila na 149. poziciji od 179 država svijeta uz negativni indeks od -8,70 u periodu od deset godina te joj je dodijeljena kategorija stabilnija i koja je, kako navode Zgurić i Kos-Stanišić (2018:22), jedina konsolidirana liberalna demokracija u Srednjoj Americi. Navedena pozicija ne začuđuje previše s obzirom da je riječ o državi koja je imala strahoviti napredak, ponajviše po pitanju ljudskih prava, iako je čak i po tim parametrima Panama koja i dalje ima najveći gospodarski potencijal za jedno mjesto iznad (web.archive.org, 2019). Meksiko kao potencijalni subregionalni hegemon zauzima tek na 84. mjesto svjetske ljestvice od 179 država sa negativnim postotnim bodovima u desetogodišnjem periodu od -3,40 uz dodijeljenu kategoriju povišenog upozorenja. Kolumbija stoji nešto lošije te se nalazi na 60. mjestu sa -6,00. Jedina država sa pozitivnim desetogodišnjim indeksom jest Honduras sa mizernih +0,20 te se nalazi na 58. mjestu. Ostale države smjestile su se na 139. mjestu (Panama), 112. (Belize), 82. (El Salvador), 63. (Nikaragva) te 64. (Gvatemala), svi redom sa negativnim indeksima koji variraju od -8,70 do -1,90 bodova (fragilestatesindex.org, 2022). Prateći navedene ekonomske i gospodarske parametre ne začuđuje i visoka stopa nezaposlenosti u regiji. Osobito je to vidljivo u Hondurasu, Belizeu, Kostarici, Panami i Kolumbiji koji bilježe konstantni rast nezaposlenosti kroz period od 30 godina, kao i pad radno sposobnog stanovništva u istom periodu (data.worldbank.org, 2022.). Navedene podatke podržavaju i ostali izvori, poput Statiste, koji u svojim izračunima daju i projekcije za pet godina unaprijed. Po njihovim izračunima trenutno je najgora situacija u Kostarici koja ima visoku nezaposlenost od 16,3 posto, dok je najbolja situacija u Meksiku koji je na 4,1 posto nezaposlenosti (statista.com, 2022.). No, ono što predstavlja veliki problem jest visoka stopa nezaposlenosti mladog dijela pučanstva koji je u konstantnom porastu od 2017. godine te danas iznosi oko 22 posto (www.macrotrends.net, 2022). Neka istraživanja idu toliko daleko da navedene postotke dižu i do 25 posto s obzirom na broj stanovništva, pa čak i kombiniranih 50 posto u El Salvadoru, Hondurasu i Nikaragvi (USAID, 2006:17). Gledajući čak i ekonomske te gospodarske potencijale pojedinih država, dolazimo do jednakog zaključka - niti jedna država regije nema parametre koji bi pokazivali svrsishodnu makroekonomsku politiku, čak naprotiv, svi ključni podaci su u minusu koji se povećava iz godine u godinu ili, u najmanju ruku, stagniraju (focus-economics.com, 2022.). Određene procjene Interameričke razvojne banke kažu da su nasilje i sve aktivnosti vezane uz njega koštale ekonomije država Latinske Amerike 14.2 posto ukupnog GDP-a, ali bez

koherentnih podataka za Srednju Ameriku zbog dosta nejasnih i nekonzistentnih informacija, iako se često potencira činjenica da su štete velike (Manwaring, 2007:15). Iste podatke predočio je i Transparency International koji navodi kao temeljne probleme navodi duboke sustavne probleme, pitanje demokratičnosti u državama regije kao i teška kršenja ljudskih prava, slobode govora kao i korupciju na svim razinama. Po indeksu iz 2021. godine, najgore države su Nikaragva i El Salvador, države koje su okarakterizirane kao diktature bez ikakve političke legitimnosti. Niti ostale države regije ne stoje puno bolje sa sve nižim ocjenama iz godine u godinu, ali kao i u ranije navedenim podacima, Kostarika je nešto bolje pozicionirana, ali također na granici (transparency.org, 2021.). Slične podatke daje i HSE (Higher School of Economics) Antikorupcijski centar koji po pitanju korupcije na samo dno stavljaju Gvatemalu, Nikaragvu i Honduras (anticor.hse.ru, 2022). Svi navedeni podaci upućuju na duboko „poremećene“ strukture društva koji doprinose daljnjoj nestabilnosti. Nedostatak koherentnih politika i planova rezultiraju sve većim siromaštvom građana svih slojeva. Kako se navodi u izvješću USAID-a (2009:17), marginalizirana područja bez adekvatnih usluga poput socijalne i medicinske skrbi, izrazito visoka nezaposlenost bez gospodarskih i ekonomskih prilika, pretrpano i tromo sudstvo, lak pristup oružju i ilegalnoj ekonomiji, disfunkcionalne obitelji i visoke razine nasilja rezultirale su velikim brojem mladih bez perspektive. Istog je mišljenja i Manwaring (2007:8-9) koji kaže da je nestabilnost i slabost država rezultirale socijalnim nasiljem, kriminalnom anarhijom, povećanim brojem izbjeglica, porastom ilegalne trgovine svih razina, jačim kriminalnim djelovanjem, ekstremnim nacionalizmom, iredentizmom, ..., raznim pobunama domicilnog i autohtonog stanovništva, ..., te ekološkim katastrofama i uništavanjem okoliša. Jednostavnije rečeno, riječ je o regiji gdje sama nezaposlenost i problematika stanovništva, ponajviše mladih osoba rezultiraju povećanjem kritične mase koja se manifestira na više od jednog načina, a rezultat je prilično jednosmjernan – pospješuje se ulazak i regrutiranje u srednjeameričke bande, narkotrafikante te pripadnike narkokartela koji su dominantni remetilački faktor i sigurnosna tempirana bomba, ali vrlo često i jedini način da se osigura kakva takva financijska sigurnost.

3.4. KRIMINALNI AKTERI U SREDNJOJ AMERICI

UNODC u svojem izvještaju kriminalne organizacije definira kao najveći problem s kojim se regija suočava te ih dijeli u dvije vrste sa parametrima gdje se navedene organizacije križaju – teritorijalne i transnacionalne. Teritorijalne grupe se baziraju uglavnom na kontroli stečenog teritorija te u određenom opsegu vrše ulogu države unutar države, tj. upotpunjavaju prazninu nastalu nemogućnošću i slabošću države da održava kontrolu i vlast na navedenim područjima. Ta kontrola je u potpunosti sa svim postulatima legitimno izabranih vlada, od poreznih davanja do organizacije najosnovnijih socijalnih dobara. Za dio teritorijalnih grupa se u regiji uvriježio naziv *transportistas*¹⁹ (UNODC, 2012:21). S druge strane, transnacionalne kriminalne organizacije kao takve više nisu grupa bez nekih modela već dobro organizirane mreže, čiji su pripadnici izrazito dobro obučeni i opremljeni te koje djeluju u sektoru transporta, dobavljača i primatelja ilegalnih dobara koji cijeli proces dižu na višu, međunarodnu razinu. Nasilje u regiji često je povezano u sukobi između navedenih grupa. Kao dodatna podjela možemo ih razvrstati u kartele, transportiste, grabežljive grupe, ulične bande popularno nazvane *mare* te korumpirane političke aktere. Kao najpoznatije i najaktivnije organizacije navode se *Cartel del Pacifico* (savez između Federacije Sinaloa i Zaljevskog kartela) te Zete (Los Zetas) (UNODC, 2012:22). Riječ je o narkokartelima i narkotrafikantima koji su započeli kriminalno djelovanje sa proizvodnjom i plasmanom droge, ponajviše kokaina, ali u zadnjih nekoliko godina „proširili“ su djelovanje te u procese uključili kanabis, heroin i metamfetamine, ali i ostale ilegalne aktivnosti poput iznuda, atentata i krijumčarenje osoba. Također, niti jedna od navedenih organizacija nije izrazito teritorijalna već im je djelovanje prošireno na sve okolne države. UNODC (2012:22-23) je u izvještaju naveo da je nekoć kartel Sinaloa zapravo transformiran te se koristi naziv Federacija Sinaloa kako bi se objasnilo njihovo djelovanje sa svim povezanim akterima koji sudjeluju u ilegalnim aktivnostima, ali i na prostoru drugih država. U Gvatemali tu ulogu preuzimaju obitelji Mendoza i Lorenzani, te kriminalne grupe Lavovi (Los Leones) i Djeca (Los Chamales) koji uz legalne i ilegalne aktivnosti šire svoj utjecaj i na političku sferu, ali i šire saveze sa većim kartelima i organizacijama (UNODC., 2012:23-24). Transnacionalne grupe koje se bave isključivo krijumčarenjem nisu grupe i organizacije u tradicionalnom smislu već međusobno povezanih pojedinaca koji se mogu, u nedostatku drugog termina, ispošljavati u svrhu prijevoza ilegalnih dobara, odnosno jednostavnije rečeno, riječ je o ekonomskim subjektima. Najpoznatiji

¹⁹ u međunarodnom kontekstu nazivaju se Drug Trafficking Organizations, ili skraćeno DTOs

operiraju unutar El Salvadora te su poznati pod nazivima Psi (Los Perrones) i Kartel iz Taxisa (El Cartel de Taxis). Transportiste Kos-Stanišić (2013:85) definira kao bivše kradljivce stoke i automobila koji imaju iskustva sa krijumčarenjem, poznaju krijumčarske pravce te održavaju dobre političke veze. Često ih jači karteli plaćaju drogom za usluge transporta koje se naknadno plasiraju na lokalna tržišta. Grabežljive grupe (tumbadores) su agresivnija verzija transportista koji kriminalno djelovanje baziraju na pljačkama isporuka droge te su kao takvi izrazito mobilni te skaču iz države u državu. Najbolji primjeri su male grupe u Nikaragvi koje bivaju plaćene od strane meksičkih kartela da krađu isporuke iz Kolumbije. Uz sve njih u regiji djeluju i grupe, odnosno pripadnici uličnih bandi, popularnih *maras*. Na području Srednje Amerike najpoznatije su Mara Salvatrucha 13 (MS ili MS-13) te Barrio 18 (M-18) (Kos-Stanišić, 2012:34). Riječ je o kriminalnim skupinama, odnosno uličnim bandama koje se uglavnom sastoje od potlačenih mladih osoba koje svoje djelovanje uglavnom ograničavaju na urbane sredine. Kako se navelo u UNODC (2012:27-30) izvješću, navedene skupine nastale su kao produkt kriminalnih deportacija iz SAD-a u države potomaka, El Salvador, Honduras i Gvatemalu nakon 1996. godine. Glavna veza je identitet koji se stvorio unutar manjih skupina u SAD-u te se veze sa američkom bazom i dalje održava. Iako obilježeni kao internacionalne grupe, interesi su im striktno lokalni te djelovanje ograničavaju na urbane sredine u kojima obitavaju. Kriminalno djelovanje je uglavnom vezano uz održavanje ili povećavanje utjecaja u gradovima, ali i kao odgovor na državnih politika poput *mano dura* (čvrsta ruka) i *super mano dura* (super čvrsta ruka). Također, oni su neka vrsta surogatske obitelji mladima te im omogućuju stvaranje određenog kolektivnog identiteta kojima se definira smisao postojanja, osobito u kontekstu kontrole nad teritorijem. Osim klasične sigurnosti i već spomenutog identiteta, bande mladim članovima osiguravaju i financijsku te socijalnu sigurnost te osjećaj pripadnosti koja u konačnici dovodi do velike lojalnosti. Iako se u zadnjih nekoliko godina okrenuli trgovini drogom, ona je i dalje sekundarna u njihovom općem djelovanju. Zadnji, ali nikako najmanje relevantni su politički akteri koju su koruptivnim radnjama započeli kriminalnu karijeru. Po tom pitanju najviše je riječ o djelatnicima sigurnosnih službi, ali i djelatnih vojnih osoba, časnika koji su zahvaljujući sprezi politike i vojske došli do određene političke moći i utjecaja te na taj način iskorištavali danu poziciju. Najsvježiji primjer možemo vidjeti u Hondurasu gdje je bivši predsjednik Juan Orlando Hernández izručen SAD-u zbog veza sa narkokartelima i prodaje droge (Papadovassilakis, Alex i Asmann, Parker, 2022).

4. ILEGALNA TRGOVINA ORUŽJEM – TEORIJSKI OKVIR

Kako bi što realnije prikazao navedenu temu, za početak ću dati definiciju ilegalne trgovine oružjem kao i određene brojke u globalnim razmjerima koje smatram važnima za razumijevanje teme. Protokol Ujedinjenih Naroda o ilegalnoj proizvodnji i plasmanu oružja definira ilegalnu trgovinu kao uvoz, izvoz, nabavku, prodaju, dostavu i transfer naoružanja, kao i njihovih dijelova i komponenti na tržištu i teritoriju od strane jednog dionika prema drugom bez zakonodavnih ograničenja ili privole državnih institucija te oružja koje nije definirano i opisano Protokolom (illicittrade.org, 022.). Ono što se mora napomenuti jest dosta nedorečen dio oko komponenti naoružanja, ali koji predstavlja bitnu stavku jest streljivo. Fluktuacija streljiva je dosta problematičnija i intenzivnija te nije kvalitetno definirana unutar Protokola. Tim se pitanjem bavi, pa čak i kvalitetnije definira temu autorica Channing May (2017:13-14) koja definira sve relevantne dijelove koji se tiču ilegalne trgovine oružjem i te ga navodi kao profitabilan, ali i dalje u cijelom procesu ilegalne trgovine najmanje lukrativan posao. Cijeli proces trgovine oružjem dijeli na nekoliko ključnih dijelova:

- a) malo naoružanje ili oružje za osobnu uporabu poput pištolja ili lakog jurišnog naoružanja;
- b) lako naoružanje poput bacača granata ili ručnih granata;
- c) dijelovi ili komponenti koji služe kao nadogradnja naoružanju poput redenika za automatsko naoružanje;
- d) dodaci naoružanju poput ciljnika;
- e) streljivo poput metaka ili raketa.

Također, u svom izvještaju daje i najveću procjenu ilegalne trgovine oružjem koja iznosi između 1,7 i 3,5 milijardi dolara u globalnim okvirima. Jednostavnijim rječnikom, ilegalna trgovina oružjem jest ona koja se najčešće odvija između kriminalnih i paravojnih organizacija, trgovaca drogom, narkotrafikanata te pobunjeničkih frakcija. Oprečna su mišljenja koliko je zapravo ilegalna trgovina oružjem profitabilan posao. Europska komisija konzervativno zaključuje da ilegalna trgovina generira između 125 i 236 milijuna eura na godišnjoj razini, odnosno 10-20 posto ukupne trgovine naoružanjem u svijetu (ec.europa.eu, 2013.). Izvješće UNODC-a (2012:36) dalo je procjenu da je početkom 2010-ih bila riječ o 0,3 pa do jedne milijarde dolara vrijednim transakcijama na godišnjoj razini što nije preveliko odstupanje od izvješća Komisije. Teško je dati neki definitivni odgovor na to pitanje zbog velike količine koja je „izgubljena“ padom bivših političkih sustava, završecima građanskih ratova, pa čak i

određene količine naoružanja koja je nestalo u procesima uništavanja, ali i naoružanju kućne izrade koje je vrlo popularno u državama koje imaju niske gospodarske i ekonomske parametre. Usto, razne zaplijene oružja također doprinose do problematike oko određivanja same vrijednosti i količine zbog nedostatka kvalitetnog izvještavanja o zaplijeni, između ostalog i ignoriranje na upite relevantnih agencija zaduženih za nadzor proliferacije. Jedna od najpoznatijih izjava u masovnim medijima po navedenom pitanju jest citat iz filma *Lord of War* iz 2005. godine gdje glavni protagonist cinično kaže da je u svijetu trenutno u cirkulaciji oko 550 milijuna komada oružja što čini po jedno oružje na svakog dvanaestog stanovnika zemlje. Glavno pitanje koje se postavlja jest kako naoružati ostalih jedanaestero²⁰.

4.1. ILEGALNA TRGOVINA ORUŽJEM U SREDNJOJ AMERICI

Trgovina oružjem predstavlja jedan od najvećih problema u svjetskim sigurnosnim i gospodarskim odnosima. Instrumentalni su dio nasilja, ponajviše ubojstava te je zbog slabe regulacije izrazito poželjno sredstvo u kriminalnom miljeu zbog njihove aktivnosti u ilegalnim operacijama, sukobima i terorizmu. Ilegalna trgovina oružjem nije uvijek jednostavan niti direktan proces već je usko povezan sa regulatornim i pravnim normama koje su definirane od strane političkih aktera na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom polju te često varira od države do države. Najčešći oblik su pištolji i lako jurišno naoružanje, ali i to može varirati od regije do regije. Srednja Amerika predstavlja jednu od najnasilnijih i najnestabilnijih regija te kao takva predstavlja izrazito veliko i lukrativno tržište za razne ilegalne radnje, od trgovine ljudima do preprodaje ugroženih životinjskih vrsta. Zbog svoje povijesti i geografskog položaja, trgovina oružjem predstavlja jedan od najunosnijih poslova kojim se akteri mogu baviti. Pištolji, jurišne puške, bacači granata, pa čak i granate raznoraznih tipova, sve su to oružja koja su dominantna u državama regije. Squires (2014, 23-39) je opisao i kategorizirao oganičavajuće i liberalne modele pristupa vlasništvu i preprodaji naoružanja u društvima. Naveo je tako imućne države bazirane na socijal-demokratskim vrednotama, poput skandinavskih država koje imaju dugu povijest lovačke tradicije i izrazito viskih pravnih regulativa do država koje su transnacionalne, čija je povijest protkana nasiljem i sukobima te u konačnici država fasadne demokracije, pa čak i propalih država koje imaju liberalnije zakone o vlasništvu naoružanja, ali isto tako društva koje imaju problema sa etničkim, regionalnim i političkim konfliktima, te ono što je izrazito važno, društva koja imaju velike socijalne i

²⁰ Lord of War (2005), dir. Andrew Niccol

ekonomske razlike. U navedenim društvima vlasništva naoružanja su slabo ili nikako kontrolirana te postaju prostor za velike makinacije u plasmanu ilegalnih dobara, prije svega oružja. U izvješću iz 2012, UNDOC (2012:59) je nasilje predstavio kao (po)najveći problem Srednje Amerike te iznosi da je čak 77 posto nasilja počinjeno vatrenim oružjem. Na sličnoj je razini i procjena Ungara (2020:448-449) koji daje procjenu koja u državama Sjevernog trokuta (čine ga El Salvador, Honduras i Gvatemala) varira od 75-85 posto zločina koji su počinjeni vatrenim oružjem, odnosno, svake se godine ubije dvije tisuće osoba. Određene države, poput Hondurasa, imale su čak i statistički problematičnije podatke, poput činjenice da je u državi bilo počinjeno četiri puta više ubojstava vatrenim oružjem nego što je tog istog oružja zaplijenjeno (UNODC, 2012:64). U El Salvadoru je u siječnju 2005. od 138 počinjenih ubojstava čak 78, ili skoro 50 posto počinjeno vatrenim oružjem od strane pripadnika *mara* (Bruneau, 2005:6). Manwaring (2007:14-20) navodi da je Honduras imao 154 ubijena čovjeka na 100.000 stanovnika, duplo više od Kolumbije koja se borila sa tri pobunjenička pokreta te nekoliko narkokartela, u El Salvadoru je 40 ubijenih na 100.000 stanovnika, u Gvatemali je na početku tisućljeća za 40 posto porastao broj ubojstava te iznosi 50-ak ljudi na 100.000 stanovnika, dok je Meksiko nešto niži po statistici te iznosi 14 ljudi na 100.000 stanovnika (2007:14-20). Kos-Stanišić (2013:82) navodi podatke iz 2011. godine gdje je u Hondurasu bilo 92 ubijena na 100.000 stanovnika, u El Salvadoru 69 na 100.000, a u Gvatemali 39 na 100.000. Također, daju se i podaci za južni dio Srednje Amerike koja je u određenom stupnju sigurnije, ali gdje je došlo do porasti nasilja i kriminala – u Kostarici za 63 posto, a u Panami za 140 posto. Često se u masovnim medijima i raznim izvještajima navodi kako su kriminalne organizacije i akteri povezani s njima često kvalitetnije opremljene od policije i vojske. Ono što u cijelom procesu predstavlja najveći problem ili još bolje, najveću priliku jesu veliki ostaci i zalihe naoružanja preostalih iz tri velika građanska rata – u Gvatemali u periodu od 1960. do 1996. godine, El Salvadoru od 1980. do 1992. godine te Nikaragvi od 1972. do 1991. godine, ali i kontinuirana politika uvoza naoružanja iz država proizvođača potaknuti sve većom globalizacijom, razvojem internetskih mreža, poput *dark weba*, pa čak i specijaliziranih društvenih platformi na kojima se može pronaći svega, doslovno kako izreka kaže, od igle do slona. Navedeni sukobi rezultirali su određenim bipolarnim šahovskim partijama velikih sila u periodu Hladnog rata te kao takvo predstavljali su sfere utjecaja, a time i pomoći u vidu financijskih dotacija, a među njima i u ratnoj tehnici što je najeklaktniji prikaz uvoza. Nakon djelomičnih primirja, velika smanjenja vojnih potencijala, poput umanjenog broja vojnika, rezultirali su prepunim skladištima, a time i mogućnostima manipulacije istima. Tako izvješće UNODC-a (2012:61) identificira vojna i policijska skladišta u Hondurasu, El Salvadoru i

Gvatemali kao najveći izvor naoružanja koje se tada naknadno plasira na tržišta regije, a da je već u njima prisutno. Ono što je važno napomenuti jest da donacije u naoružanju nisu bile predane samo državnim akterima već i pobunjeničkim grupama od posebnog interesa. Po tom pitanju najpoznatija je afera Iran-Contra²¹ za vrijeme mandata Ronalda Reagana gdje su se zanemarivali određeni međunarodni dogovori te se preprodajom oružja financirala pobunjenička grupa u Nikaragvi. Navedene brojke vezane uz donacije oružja nikada nisu jasno definirane te i dalje ostaju u opticaju. Tehnički i formalno gledano, vatreno oružje predstavlja trajno dobro, odnosno nije bilo velikih ili revolucionarnih pomaka u razvoju istih te kao takva nemaju potrebu za velikim izdacima u vidu nadogradnje čime se zadržava definirana vrijednost koja se u određenim trenucima čak i povećava. Kako se navodi u izvješću, u regiji početkom 2010-ih nije bilo oružanih sukoba niti aktivnih sukoba te se naoružanje gleda u posebnom interesu samo od strane kriminalnih organizacija i aktera povezanih s njima zbog zaštite teritorija te međusobnog ratovanja (UNODC, 2012:59). S obzirom da je riječ o regiji koja je na ruti između najvećih proizvođača opijata, kao i ostalih ilegalnih aktivnosti te jednog od najmoćnijih gospodarstva svijeta tada interes za oružjem koje služi u svrhu obrane istih, ali i zaštitu utabanih krijumčarskih pravaca i ne začuđuje previše. Posebno to apostrofiraju Kos-Stanišić (2012a:34) koja države tzv. „Sjevernog trokuta“ karakterizira kao najnasilnije države svijeta izvan aktivnih ratnih zona te Salcedo-Albaran (2017:6) koji ga predstavlja kao prostor od velikog interesa za razne kriminalne organizacije te kritičnu točku u transportu ilegalnih dobara. Ono što je važno napomenuti jest uloga tih istih kriminalnih organizacija koje često „popunjavaju“ politički vakuum nastao slabostima države. Nemogućnost proširenja legitimnog na određene prostore isti popunjavaju bande, narkokarteli te razni akteri koji nisu povezani sa državama što rezultira oružanim sukobima za kontrolu relativno malog prostora. Iako se prostor čini kao anarhičan ili kako se često navodi, bez političkog vodstva, potrebno je napomenuti kako navedeno često zavarava s obzirom da čak i ovakve organizacije imaju određena pravila, makar od strane legitimnih vlada budu okarakterizirane kao nadnacionalne zločinačke organizacije (Transnational Criminal Organizations, DTOs). Bruneau (2005:6) tako navodi pet nacionalnih sigurnosnih problema koje ovakve organizacije stavljaju pred legitimne vlade zemalja:

²¹ poznato i kao McFarlanova afera, nazvana po savjetniku predsjednika Reagana Robertu McFarlandu, bivšem visokom časniku u oružanim snagama SAD-a.

- 1) organizirani kriminal ograničava djelovanje legitimno izabranu vlast tako da konstantno vrše pritisak na pravni i policijski sustav kroz nasilje, smjelo djelovanje i konstantnim povećanjem brojevnog stanja;
- 2) svakodnevni izazov legitimnosti države u određenim regijama kroz prizmu korupcije i nemogućnosti države da ispuni minimalne javne usluge;
- 3) održavaju privid alternativne i surogat vlasti tako što pomažu lokalnoj zajednici te se gradi određeni kult ličnosti²²;
- 4) uključivanje u (ne)formalnu gospodarsku aktivnost na način da financiraju otvaranje malih i srednjih poduzeća te koristeći nasilje i politički pritisak kao mehanizam kojim tjeraju ostale dionike na poslovanje s njima, ali i na način da one legalne izbace iz posla;
- 5) infiltracija unutar sigurnosnih organizacija, kao i nevladine udruge kako bi kroz direktne kanale bili u mogućnosti demonstrirati i gurati skrivene političke agende.

InSight Crime (2017:5-6) u svom izvješću o trgovini oružjem u Hondurasu donosi jedanaest zaključaka i saznanja vezanih uz ilegalnu trgovinu oružjem u navedenoj državi, ali isti se princip može proširiti i na ostale države Srednje Amerike koje su najčešće ciljevi daljnje preprodaje:

- 1) SAD je odgovoran za skoro polovicu neregistriranih oružja u Hondurasu.

Jedno od najvećih gospodarstva svijeta ujedno predstavlja i jednog od najvećih proizvođača oružja raznih tipova koji se tada plasiraju na ostala tržišta. Ranije sam naveo da je dosta oružja zapravo donacija u borbi pobunjenika protiv definiranih političkih protivnika, ali u današnje vrijeme vezano je uz krijumčarenje sa sjevera prema jugu te se smatra komoditetom kriminalnog miljea. Prema UNODC (2020:10) izvještaju, Sjedinjene Američke Države odgovorne su za 89 posto svog naoružanja u Srednjoj i Južnoj Americi, regijama koje uz Zapadnu Aziju predstavljaju prostor na koji se najviše ilegalno izvozi. Također, usko vezano uz SAD jesu Meksiko, Kolumbija i Panama, te njihova politika prema oružju. Uz njih možemo spomenuti i Brazil koji je najveći proizvođač oružja u Južnoj Americi, ali još važnije, državi prepunoj favela koje su do savršenstva doveli izradu oružja od raznih dijelova koji se mogu kupiti u običnim dućanima. Meksiko predstavlja državu koja ima ujedno najveće komparativne prednosti i nedostatke u vidu dugačke granice sa SAD-om. Koristeći veliki broj dijaspore koje

²² Kos-Stanišić po tom pitanju citira podatke koje je prikupio Strategic Studies Institute iz 2010 gdje se navodi da više od 40 posto teritorija Gvatemale nije pod kontrolom države te da organizirani kriminal preuzima ulogu u navedenom političkom vakuumu te pružajući javne usluge stječu utjecaj

živi i djeluje u SAD-u, a među kojima su pripadnici lokalnih kriminalnih organizacija i bandi te veze sa domicilnim kriminalnim miljeom često bude direktan u nabavci i uvozu oružja. Najočitiiji primjer su države juga SAD-a, ponajviše Teksas, Arizona i Kalifornija koji imaju određene liberalne zakone o naoružanju te u kojima je olakšan način kupoprodaje oružja. Algernon u osvrtu na knjigu *Blood Gun Money: How America Arms Gangs and Cartels* navodi nekoliko primjera koje je opisao autor Ioan Grillo, poput nekolicine intervjuiranih osoba koje su navele kako su kupovale naoružanje u Teksasu (najviše u graničnom gradu El Pasu) te ga prenosili preko granice u Meksiko koje postaje središnja točka daljnje trgovine prema jugu (Algernon, Austin, 2022.). Navedena metoda naziva se *metoda slamke*²³ te se smatra jednim od najvećih problema u samom procesu nabavke (Schonfeld, Zach, 2022). Kolumbija je izvor prebjega iz oružanih snaga i gerile koji koriste često nepostojeće propise na graničnim prijelazima, kao i nemogućnost potpune kontrole nad njima. Prelaskom granice navedeni se akteri najčešće pridružuju lokalnim narkokartelima i trafikantima, a sa sobom često donose i velike količine američkog oružja koje je donirano u sklopu borbe protiv narkokartela. Također, jedan od modela bila je suradnja kolumbijskog FARC-a (Revolutionary Armed Forces of Colombia – People's Army) i grupa baziranih u Nikaragvi koje su vršile razmjene oružja za drogu (UNODC:2012:63). Ova dva navedena primjera mogu se okarakterizirati kao primjer „mrvlje trgovine“ (ant trade), procesa koji djeluje na način da se koristi veliki broj isporuka koji unose mali broj naoružanja koristeći pripadnike bandi ili graničnih krijumčara poznatih pod nazivom Kojoti²⁴, odnosno riječ je o konstantnom i neprekinutom procesu isporuke. Najčešće je riječ o oružju koje je ukradeno od osoba koje su ga legalno nabavile, promijenjenom oružju, tj. nadograđenom od vježbovnog na profesionalno, prastaro naoružanje koje je također nadograđeno i vraćeno u opticaj, oružje²⁵, streljivo i eksplozivne naprave kućne radionice kao i reaktivacija naoružanja koje se smatra suvenirima (UNODC:2019:8). Sličnog je stajališta izvješće InSight Crime-a (2017:19-24) koji definiraju tri načina na koji se oružje plasira na tržišta Srednje Amerike. Prvi način je vezan uz putnike koji putuju iz SAD-a u neku od država regije te u malim količinama donose naoružanje zapakirano u transportnim prtljagama, najčešće sakriveno u odjeći. Drugi način je sakrivanje oružja u legalnim

²³ eng., straw purchase, proces gdje se pojedinac lažno predstavlja te vrši kupnju dobara u ime drugoga; često je pojava i u susjednim državama

²⁴ coyotes, specijalizirani stručnjaci koji se bave krijumčarenjem ljudi iz regija Latinske Amerike u SAD; također su znani i pod nazivima *pateros* i *polleros*.

²⁵ španj., armas hechizas (chimbos), hrv., čarobno oružje; oružje kućne radionice gdje je metalna vodovodna cijev zavarena ili vezana uz dršku sa udarnom iglom te koje može ispucati jedan metak. Često eksplodira u rukama korisnika te je vezano uz siromašne slojeve ili ekonomski slabe države i bande.

pošiljkama, najčešće velikim kontejnerima koji dolaze u luke regije. Treći način jest legitimni način, odnosno kupoprodajni odnosi na razini države, tj. relacija vojska-država/proizvođač, što se najbolje može očitovati iz perioda građanskih ratova tijekom 1980-ih godina. S druge strane, Panama iskorištava svoju ulogu države u kojoj ne postoje pretjerane pravne kontrole za nabavku oružja ve štoviše od svih država ima najliberalnije zakone po pitanju kupnje te se navodi da je ondje moguće američko oružje kupiti uz porezne olakšice te se dalje plasirati u druge države (2017:29). Također, nakon američke intervencije 1989. na teritoriju Paname zbog navodne veze bivšeg predsjednika Manuela Noriege sa kartelom Madellín u državi se primarno koristi američki dolar kao dominantna valuta što u mnogočemu olakšava trgovinu. Zahvaljujući Panamskom kanalu koji je najveći gospodarski potencijal države, Panama lagano preuzima ulogu središnje točke za uvoz i daljnu proliferaciju oružja, ali i droge, problema kojeg ću se dotaknuti kasnije. Kako pojedinac može oružje kupiti uz određenu cijenu, a s obzirom da nema jasno definirane količine, često navedeni proces rezultira legalnom nabavkom koja naknadno pronalazi put ka ilegalnoj domeni. Tako je InSight Crime u svom istraživanju došao do saznanja o velikom broju oružja koje je kupljeno u SAD-u te pomorskim putem dopremljeno u Panamu gdje se preprodavalo po izrazito većim cijenama koje su i do desetak puta veće (Asmann, Parker, 2018.). Uz kanal, Panama se zbog svoje geostrateške pozicije često ističe kao poželjno transportno područje zbog guste, praktički neprohodne prašume na jugu, velike obale prepune uvala te preko 1500 otočića, ali i velikog broja offshore tvrtki;

- 2) Na prostoru Hondurasa nalazi se velika količina oružja iz okolnih država, odnosno iz policijskih i vojnih skladišta Nikaragve, Gvatemale i El Salvadora.

Kako sam naveo poviše, riječ je o oružju koje je relikvija sukoba u XX. stoljeću. Također, korupcija u vojnim i policijskim redovima također doprinosi navedenoj problematici s obzirom da je riječ o vrsti naoružanja koji se mogu pronaći u vojnim i policijskim skladištima. UNODC (2012:60) je izvršio procjenu da se početkom 2010-ih u El Salvadoru nalazilo oko 360 000 vojnog naoružanja koje nije razriješeno na kraju građanskog rata, u Gvatemali je razriješeno samo 1.824 oružja, dok je u Nikaragvi predano samo 17.000 oružja na 91.000 razriješenih vojnih osoba. Procjene o fluktuaciji neregistriranog naoružanja se kreću oko nekoliko milijuna, ali bez određenih konkretnih brojki. Ungar procjenjuje da se u Gvatemali nalazi preko dva milijuna legalnog i ilegalnog naoružanja, u Hondurasu između 800.000 i 1,7 milijuna od kojih je oko 650.000 ilegalno te El Salvador u kojem se nalazi oko 650.000 komada oružja od kojih je oko 200.000 neregistrirano (2020:449). UNODC (2012:64) je u svom izvještaju navodilo da je početkom 2010-ih u državama Sjevernog trokuta i Nikaragve nedovoljan, odnosno premali

broj vojnih i policijskih osoba koje bi opravdale toliko količinu naoružanja na službenim popisima. Ovdje se nadovezuju Lawrence i Godnick (2000:3) koji za regiju početkom XXI. stoljeća definirali sedam razloga i načina na koje naoružanje cirkulira. Prvo je bilo vezano uz plasman droge koje na američko tržište dolazilo iz Kolumbije i drugih država Južne Amerike. U tom kontekstu i s obzirom na ilegalne radnje, kriminalnim akterima bilo je važno obraniti prostor i trgovinu. Drugi je bila konstantna evolucija kriminalnih radnji koje za sobom direktno povlačile i trgovinu oružjem. Treće, akumulirani kapital od ilegalnih aktivnosti donosio je izrazito velike profite te je samim time oružje bilo jednostavnije za nabaviti. Ukratko rečeno, novac nije predstavljao problem. Četvrti je bio utjecaj regije kao tranzitnog prostora gdje nije postojala mogućnost prevelike kontrole. Peti je velika potražnja od već spomenutih kriminalnih aktera, osobito u svrhu samoobrane protiv legitimno izabrane vlasti. Šesti je slabost sudbene vlasti, dok je sedmi razlog vezan uz povijest vlasništva i kulture naoružanja;

- 3) Balistički trag oružja, odnosno nedostatak relevantnih baza podataka koje bi pospješile nadzor naoružanja.

Balistički zapis naoružanja predstavlja najbolji način kontrole i nadzora navedenog naoružanja. Nedostatak centralne baze podataka i arhiva kao ni ulaganje u infrastrukturu i potrebe agencija koje bi taj posao trebale obavljati rezultiraju nemogućnošću kvalitetne provedbe zadataka. Stranice Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske dale su najbolje moguće objašnjenje. Ispitivanja tragova nastalih prilikom upotrebe vatrenog oružja, bilo da se radi o zaostalim tragovima pucanja ili tragovima mehanizma oružja na čahurama i zrnima ispaljenog streljiva dovode do rasvjetljavanja najtežih kaznenih djela. U slučaju vještačenja tragova vatrenog oružja zaostalih na ispaljenim čahurama i zrnima streljiva, tradicionalna teorija identifikacije zasniva se upravo na nastanku mehaničkih tragova alata. Sa stanovišta sudske vrijednosti dokaza i kriminalističkog istraživanja, rezultati tih vještačenja decideran su dokaz u povezivanju sredstva izvršenja (oružja ili alata) s počinjenjem kaznenoga djela (forenzika.gov.hr, 2022.). Također, jedan od problema jest i nemogućnost izobrazbe, odnosno zapošljavanja specijalista koji bi radili na odgovarajućim poslovima, kao i pitanje nacionalnog budžeta koji bi sve pratio;

- 4) Pravne norme koje predstavljaju „sklizak“ teren, odnosno svjesno se zanemaruju, krivo interpretiraju ili čak krše stoga je nemoguće održavati određene kontrole.

Nedorečenost zakonskih regulativa kao i korupcija također otežavaju nadzore. Nepoštivanje pravnih normi često se i zanemaruju, ali nedostatak koherentne politike u kreiranju i

provođenju zakona dovodi do još većih problema. Najbolje se to očitava kod registracije i licenciranja oružja, kao i njihovih vlasnika. Nepostojanje koordinacije među državama u okruženju rezultiraju mnogim prazninama. Ungar (2020:454) navodi politike država Sjevernog trokuta kao najupečatljivije dokaze. Tako El Salvador u pravnim normama poznaje četiri koraka koje je potrebno poduzeti kako bi se ispunili kriteriji za izdavanje licenci i registarskih dokumenata koji se sastoje od teorijskog okvira vezanog uz vlasništvo i poznavanje pravnih akata, medicinskog i psihološkog testiranja te u konačnici praktičnu primjenu naoružanja koja se najčešće preskače. Honduras ima u potpunosti oprečnu politiku gdje je od svega potrebna samo osobna iskaznica, punoljetnost, odnosno minimalno 18 godina te postoji mogućnost da pojedinac nabavi maksimalno pet komada naoružanja za osobnu uporabu. Gvatemala za navedeno koristi nacionalnu vojnu agenciju kojoj nedostaje kapaciteta kojima bi mogli kontrolirati stanje u državi. S njim se slaže i Salcedo-Albaran (2017:11-16) za El Salvador uz već četiri navedene navodi naknadno uvedenih šest vrsti licenci za legalnu nabavku oružja-dozvola za kupnju i korištenje oružja, za popravke oružja, za rad sa streljivom, za korištenje eksploziva u industrijskom i građevinskom sektoru, za proizvodnju pirotehničkih naprava te za komercijalnu uporabu istih. Također, postoje tri vrste registracije-za vlasništvo i transport, registracija za nošenje te za prikupljanje i skladištenje. Sve navedeno rezultira legalnom nabavom, te posljedično krijumčarenjem i prebacivanjem u druge države regije, uključujući Meksiko i Kolumbiju, pa čak i Kostariku gdje seljaci koriste vojno naoružanje, najviše AK-47 u svrhu zaštite plantaža marihuane koje su se proširile u zadnjih nekoliko godina na zemlju ukradenu seljacima ili koji su u tu svrhu natjerani;

- 5) Prodaja naoružanja unutar država, odnosno specijalizirane tvrtke i dućani često zanemaruju protokole te na tržište izbacuju proizvode koji nisu prošli određene državne regulative;

Po zakonu Hondurasa, nacionalna Oružarnica (Armeria) jedina je ovlaštena te ima pravo na kupovinu i preprodaju oružja kao i opreme koja je predviđena za njih, ali mnogi specijalizirani dućani zanemaruju pravne regulative te u ponudi na legalan i ilegalan način također korisnicima nude navedene proizvode. Najveći je problem što često dolazi do prodaje naoružanja kao i popratne opreme bez adekvatne provjere poput licenci ili dokaza o balističkim tečajevima. Ono što je ovdje važno napomenuti jest jedan element koji se često zanemaruje, a to je da oružje u državama Srednje Amerike preuzima dodatnu ulogu, a to je monetarna vrijednost. Stvaranjem monetarne vrijednosti oružje postaje važan dio u ilegalnoj trgovini, te služi kao trampa za npr. drogu ili neke druge komoditete. Navedena trampa najbolje se može

očítovati u poslovanju kolumbijskih narkokartela koji koriste tu metodu. Prema Salcedo-Albaranu (2017:16), Honduras kao liberalniji akter u državama Sjevernog trokuta predstavlja „popustljiviji“ prostor gdje je lakše doći do oružja koje se kasnije uhodanim protokolima prebacuje u El Salvador i Gvatemalu;

- 6) Nedostatak transparentnosti u trgovini oružjem koje dolaze iz skladišta vojske, policije i privatnih sigurnosnih kompanija jer isti nemaju obvezu objavljivanja podataka vezana uz količinu i brojnost arsenala.

Kako je ranije navedeno, vojna i policijska skladišta predstavljaju nepresušni izvor oružja koja se naknadno plasiraju na tržišta. Ovdje je također riječ o korupciji i iskrivljenju pravnih normi te možemo reći da su i policijski i vojni dužnosnici, što aktivni što oni u mirovini zapravo vodeći dionici ilegalne trgovine. Ovdje je najčešće riječ o promjenama serijskih brojeva naoružanja, krivotvorenje licenci i vođenih knjiga, kao i krađe iz vojnih i policijskih skladišta (Ungar, 2020:450). Kao primjere Salcedo-Albaran (2017:18) navodi slučajeve Miguel Angel Pocasangre i Carlos Zvaleta Morána, umirovljenog časnika vojske El Salvadora, te djelatnika tamošnjeg Ministarstva obrane koji su optuženi, ali ne i procesuirani zbog transporta vojnog naoružanja i preprodaje na crnom tržištu. Uz njih, InSight Crime je izvjestio o brigadiru Robertu Pineda Guerru koji je isto tako bio dugogodišnji vojni djelatnik na visokim pozicijama u El Salvadoru te se okoristio vezama sa zapovjednicima skladišta (Elijah Stevens, 2015.). Također, između 2011. i 2013. godine nacionalne sigurnosne agencije su kod umirovljenih djelatnika Oružanih snaga pronašli preko 500.000 dolara vrijedne vojne opreme. Navodi se i 1.449 ukradenih ručnih te 40 milimetarskih granata iz vojnih skladišta čiji se trag daljnjim istragama pratio do kartela Zeta te gvatemalanske narkotrafikantske mreže Los Huistas.

- 7) Uz to što je pravno gledano jedina koja ima pravo prodavati oružje, nacionalna Oružarnica²⁶ ujedno je i jedina ovlaštena agencija za nadzor i plasman oružja na tržište te kontrolu istog;

Iako jedini ovlašteni distributer oružja, središnja Oružarnica ne provodi temeljiti nadzor krajnjih korisnika niti njihovu kriminalnu pozadinu. Prodaja oružja i streljiva predstavlja jedan od dva najveća izvora sredstava za punjenje mirovinskog fonda te kao takvo je od izrazite važnosti da se održi visoka razina plasmana.

²⁶ španj., Armería

- 8) Koruptivne radnje koje onemogućuju normalno procesuiranje onih uhvaćenih u trgovini oružjem;

Korupcija kao jedan od temeljnih postulata rada i odnosa u državama regije kao i neprovođenje pravnih normi vezane uz kriminalno djelovanje rezultiraju smanjenom kvalitetom obrade i procesuiranjem onih uhvaćenih u ilegalnim radnjama. Također, manjak koordinacije između pravnog sustava i policije rezultira smanjenim ili općim nekažnjavanjem aktera koji se procesuiraju. UNODC (2020:35) izvješće navodi primjer Gvatemale koja je u periodu od 2016-2017 od oko 10 000 zaplijenjenog oružja skoro tri četvrtine bile su usko povezane uz kriminalne aktivnosti, od toga najveći broj uz nasilje i ubojstva, dok je oko 250 komada vezano uz šverc droge, a oko 500 komada uz ostale ilegalne aktivnosti, poput otmica, razbojstva i ostalih nasilnih aktivnosti, no velik dio privedenih nije bio do kraja procesuiran;

- 9) Ekonomska i gospodarska situacija koja vlasnike oružje tjeraju prema crnom i sivom tržištu;

Nedostatak koherentne ekonomske i gospodarske politike, socijalna nejednakost, visoke stope nezaposlenosti kao i opća nesigurnost tjera stanovništvo u ilegalne aktivnosti. Laka i brza zarada najjednostavniji su načini da se privuku ljudi u teškim životnim okolnostima. Također, kako sam i ranije naveo, nedostatak kvalitetnih pravnih normi, poput neujednačenosti u kažnjavanju i procesuiranju zločina u konačnici predstavljaju onaj odlučujući korak ka kriminalnom djelovanju. Ili kako je Manwaring (2007:9) naveo da su u pravu oni koji oni koji teoretiziraju da su nesigurnost, kaos i sukobi rezultat siromaštva, korupcije i opće raširene apatičnosti;

- 10) Povećanje broja privatnih sigurnosnih konzorcija koji zbog pravnih nedorečenosti funkcioniraju u međuprostoru između zakonodavno definiranih normi te ilegalnog djelovanja.

Eksponencijalan rast broja kriminalnih organizacija kao i opća politička nesigurnost u regiji rezultirali su nastankom privatnih sigurnosnih konzorcija koji djeluju kao zasebne grupe unutar države(a). Najveći je problem što nisu pravno definirane, a odgovaraju onima koji najviše plaćaju. Također, često se postavlja pitanje njihove uloge i potencijalnog paravana za kriminalne organizacije, netransparentnost u poslovanju kao i sigurnosni aspekti vezani uz opremu koju mogu posjedovati. Tako Ungar (2020:454) navodi da posljednjih godina u Hondurasu djeluje oko 700 registriranih i preko 300 neregistriranih sigurnosnih tvrtki koje

zapošljavaju oko 70.000 sigurnosnih djelatnika. U Gvatemali je oko trećine neregistriranih tvrtki, dok u El Salvadoru oko 460 neregistriranih tvrtki posjeduje približno 40 posto svog ilegalnog naoružanja u državi. Ono što je najbitnije ovdje napomenuti jest činjenica da su sve te tvrtke u vlasništvu ili barem u nadzornim tijelima vođene od strane sadašnjih ili bivših djelatnika tamošnjih ministarstva obrane.

11) Iako i dalje postoje veliki problemi sa proliferacijom naoružanja, države su ostvarile blagi pomak u borbi s ilegalnom trgovinom oružja, ali da su konačni rezultati i dalje dosta slabi

Postoji nekoliko ciljeva koje su države regije implementirale u svoje javne politike, a koje bi pomogle u rješavanju nastalih problema. Prvi i najvažniji jest jača kontrola nad ulaznim točkama u zemlje. Najviše je to bazirano na lukama koje su još uvijek pod kakvom takvom kontrolom legitimno izabраниh vlasti, ali kopneni i zračni putevi i dalje predstavljaju veliki problem. Drugi cilj jest pojačana nadnacionalna suradnja država i njihovih obavještajnih agencija koje su pojačane vojskom, policijom i sudskim djelatnicima koji nadgledaju sve procese zaplijena i čišćenja pronađenih skladišta i mjesta djelovanja trafikantata. Treći cilj je promjena zakonodavnih parametara koji su, kako sam već naveo, povijesno i organizacijski gledano najlabilniji te predstavljaju najlakši put do legalne kupnje oružja.

5. ILEGALNA TRGOVINA DROGOM – TEORIJSKI OKVIR

Kako sam naveo u dijelu o ilegalnoj trgovini oružjem, kako bi što bolje razumio i predočio zbog čega dolazi do ilegalnih aktivnosti u Srednjoj Americi, u ovom ću se dijelu baviti teorijskim okvirom teme ilegalne trgovine drogom. Po definiciji UNODC-a, trgovina drogom ilegalna je aktivnost koja uključuje kultiviranje, proizvodnju, distribuciju i prodaju tvari koje podliježu zakonima o drogama (unodc.org, 2022.). Za razliku od trgovine oružjem, trgovina drogom je u mnogočemu profitabilniji, te za transport izrazito jednostavniji komoditet. Također, ona je po tom pitanju izrazito problematičnija. Dok je trgovina oružjem djelomično legalna te naknadno pronalazi put u ilegalnu sferu, trgovina drogom je gotovo u potpunosti kriminalna aktivnost te su financijske tekovine u mnogočemu teže za kontroliranje. Ona negativno djeluje na ekonomsku i socijalnu politiku te razvoj političkih tvorevina, a u potpunosti kontra na marginalizirano i ranjivo društvo. Jednostavnije rečeno, ona je jedno od temeljnih prijetnji ne samo nacionalnoj već i regionalnoj, a posljedično i globalnoj sigurnosti, i to neovisno o ulozi u kojoj se nalazi. Određeni autori i izvješća imaju oprečna mišljenja koliko navedena trgovina vrijedi. May Channing (2017:3) tako daje procjenu da je riječ o iznosima između 426 i 652 milijarde američkih dolara na globalnoj razini, gdje prvo mjesto po vrijednosti zauzima kanabis, a odmah do njega smjestio se kokain. S druge strane, UNODC u izvješću iz 2011. godine ima nešto konzervativniju procjenu od 32 milijarde dolara na globalnoj razini, uz istu napomenu da je riječ o industriji koja nije vezana uz jedno područje ili regiju već da je njena sposobnost povezati sve razine i što je još važnije, sva tržišta (www.unodc.org, 2012.). Kako sam ranije naveo, točnije i preciznije brojke je teško dati jer za razliku od trgovine oružja, trgovina drogom je u potpunosti ilegalna aktivnost te se bazira na potpunoj tajnosti. Najveći je problem u činjenici da navedena industrija i svi procesi i akteri povezani uz nju su izrazito prilagodljivi. Bila da je riječ od najniže razine poput proizvodnje, pa preko transporta i plasmana, sve razine su naučile djelovati na principima promjenjivih varijabli. Zbog svoje financijske isplativosti, ali problematike koja dolazi s njom, trgovina drogom također predstavlja ozbiljnu prijetnju stabilnosti društva, mogućnosti koruptivnog djelovanja na legitimno izabrane vlasti te narušavanja javnih interesa. UNODC (2020:18-19) izvješće navodi da je 200 milijuna ljudi ovisno o kanabisu (oko četiri posto svjetske populacije), na kokain otpada 20 milijuna, odnosno oko 0,4 posto populacije, 62 milijuna (1,2 posto) na ostale opijate te 27 milijuna ljudi na amfetamine i metamfetamine (0,5 posto) i po navedenim brojkama najveći dio otpada na Sjevernu Ameriku. U daljnjem izvješću navodi se

da je riječ o povećanju od 26 posto u proteklom desetljeću te da su posebno pogođene mlađe generacije u Latinskoj Americi i Africi (reliefweb.int, 2022.).

5.1. ILEGALNA TRGOVINA DROGOM U SREDNJOJ AMERICI

Ono što je za početak najvažnije za shvatiti jest da najveći dio droge na lukrativna tržišta dolazi iz Južne Amerike koja ima najdužu povijest proizvodnje i plasmana iste. Srednja Amerika je dugo vremena bila zanemarivana od strane proizvođača te je važno sagledati povijesne procese koji su je definirale kao jednu od najvažnijih, ako ne i najvažniju tranzitnu regiju u svijetu. Komparativna joj je prednost što se nalazi na ruti prema najbogatijem tržištu na svijetu – Sjevernoj Americi, odnosno SAD-u koji je dugo bio središnja točka za plasman marihuane koji je dolazio iz Kolumbije. Važno je napomenuti da je Srednja Amerika kao tranzitna ruta jako dugo bila zanemarivana zbog političke situacije u drugoj polovici XX. stoljeća, ponajviše oružanih sukoba koji su ondje tinjali. U današnjim geopolitičkim kontekstima, prodaja i plasman ilegalnih supstanci, pa čak i u potpunosti ilegalnih aktivnosti predstavlja najpoznatiju, a moglo bi se reći cjelovitu definiciju Latinske Amerike, a posljednično rečeno Srednje Amerike u svijetu. Kos-Stanišić (2013:85-86) navodi da krijumčarenje u Srednjoj Americi nije nikakva novost, već dapače, još od kolonijalnog razdoblja regijom vlada kultura krijumčarenja (contrabando) (2013:85-86). Kolumbija i Meksiko predstavljaju jedne od stožernih država po pitanju proizvodnje i plasmana narkotika. Osobito je po tom pitanju važna Kolumbija, domovina koke i kartela povezanih uz prve proizvodnje. Ondje početkom 1960-ih godina jačaju gerile na čelu sa FARC-om kojem je funkcija bila obaljanje vojnih djelatnosti unutar Komunističke stranke (Kos-Stanišić, 2008:99). Važno je spomenuti potpisivanje ugovora između FARC-a i narkotrafikanata iz 1982. godine kojim su se obvezali financirati gerilsku skupinu koja je za rezultat imala povećanje broja gerilaca, a posljedično i jačanjem utjecaja na vlast. U tom periodu Meksiko, odnosno do sredine 1970-ih godina predstavlja najvećeg distributera marihuane za američko tržište te najmoćnijeg narko aktera. Nakon odluke Nixonove administracije²⁷ te kvalitetnijeg formiranja Agencije Sjedinjenih Američkih država za borbu protiv narkotika (DEA), došlo je do pritiska na Meksiko kojim se započinje za zaprašivanjem polja konoplje koje rezultira deficitom te droge u SAD-u. Navedeni vakuum ponovno preuzimaju kolumbijski narkokarteli, u tim trenucima već opasni politički takmaci unutar matične države koji do sredine 1980-ih eksponencijalno rastu te agresivnom politikom

²⁷ War on Drugs politika, cijeli govor može se vidjeti na <https://www.youtube.com/watch?v=y8TGLLQID9M>

širenja kontroliraju već 42 posto američkog tržišta marihuane (narconon.org, 2022). Ubrzo dolazi do novih korijenitih promjena povezanih uz gospodarsku krizu te s početkom 1980-ih godina Meksiko ponovno postaje najveći distributer opijata za SAD te glavno čvorište za transport. Oružani sukobi i kriza na prostoru Srednje Amerike donijeli su dodatnu nestabilnost društava, ali i početak razvoja kriminalnih aktera koji su često bili bliski određenim frakcijama koje su djelovale u regiji, poput kontraša, FDN-a (Fearza Democratica Nicaraguense), ali i mnogih drugih. U tom periodu dolazi do pojave novih droga na tržištu, ponajviše kokaina koji je u to vrijeme bila poznata kao droga bogatih i slavnih. Kako je rasla zastupljenost kokaina tako je rasla i potražnja. Interes za drogom preselio se sa Zapadne obale na Istočnu, u najvećoj količini u New York kao najbogatije tržište te Miami koji je imao najveći broj Latinoamerikanaca. Povećana potražnja rezultirala je blagonaklonim pogledima s juga čiji su narkokarteli jačali iz godine u godinu i što je rezultiralo jednim modernim fenomenom-nastanku narkodemokracija²⁸. Nešto što je dugo smatrano normalnom i štoviše, pozitivnim stimulansom nastalom iz biljke koke sa andskih proplanaka kojim su se koristili antički narodi Južne Amerike te koje je bilo temelj najprepoznatljivijeg pića na svijetu, preraslo je uz pomoć kemikalija u najsnažniju tarifu na tržištu koje se proteže od najjužnijih dijelova Južne do najsjevernijeg dijela Sjeverne Amerike, pa čak i ostalih kontinenata, ponajviše Europe. Uz oružane sukobe i revolucije te gospodarske krize, a kasnije i ekološke katastrofe koje su pogodile regiju dodatno su pomogle u pozicioniranju trgovine drogom kao jednu od najvažnijih ekonomskih aktivnosti. Kako se navodi u UNDOC (2012:31) izvještaju, kolumbijski krijumčari su dugo vremena preferirali karipski koridor kao tranzitni prostor, ali zbog političkih previranja u Kolumbiji te pooštavanju borbi protiv narkokartela i povezanih aktera Meksiko i njima bliske grupe preuzimaju kontrolu nad tranzitnim pravcima i cjelokupnom trgovinom. Početkom 1990-ih dolazi do dodatnog slabljenja moći kolumbijskih kartela zbog agresivnije nacionalnih vlasti u Kolumbiji čime se slabi njihov utjecaj, uz dodatni rast i utjecaj meksičkih kartela. Najpoznatiji i najmoćniji karteli su Sinaloa koji kontroliraju najveći teren, Jalisco (The Jalisco New Generation Cartel, CJNG) koji su najveći suparnici spomenute Sinaloe te za razliku od njih rade sa sintetičkim opijatima, Zaljevski kartel koji je usko povezan sa

²⁸ Narkodemokracija ili narko-država predstavlja državu u kojoj su vlast, sudstvo i sigurnosni aparat pali pod utjecaj narkokartela ili države gdje je proizvodnja i plasman droge u sprezi sa samom državom i političkim akterima. Također, možemo reći da je riječ o teritoriju gdje vlada političko bezakonje, odnosno gdje država ne uspijeva održavati politički legitimitet i kojeg okupiraju organizacije koje se bave ilegalnim aktivnostima gdje je proizvodnja droge središnja aktivnost. Najpoznatije su Kolumbija i Meksiko u dobrom dijelu svoje povijesti (<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199599868.001.0001/acref-9780199599868-e-1236>, preuzeto srpanj 2022)

suradnicima u Kolumbiji i Los Zetas koji su formirani od bivših pripadnika elitnih postrojbi meksičkih specijalnih jedinica. U početku je njihova politika bila nešto suptilnija te se povezivala sa ostalim, manjim akterima unutar granica, ali sa pogledom prema drugim državama u regiji. Marcy (2014:5-7) navodi suradnju kartela sa kriminalnim akterima u Gvatemali, ponajprije Carrilo Fuentesom te njegovim vezama sa slabo kontroliranim aerodromima, njegovu ulogu i vještine kao zračnog transportiste te mnoštvo praznog i nenadziranog zračnog prostora zbog nedostatka radara. Kako možemo vidjeti, uloga država Srednje Amerike u tom je periodu bila usko povezana sa logističkom potporom, poput prostora za nadopunu goriva ili kao usputna stanica prema drugim tržištima. Ipak, suradnja kolumbijskih i meksičkih kartela se nastavila i dalje. Sredinom 1990-ih godina dolazi do raspada kartela Medellín i Cali te Meksikanci postaju najjači igrači u regiji. Povećane aktivnosti niže uz granicu nisu prošle nezamijećeno od strane SAD-a te se ubrzo formiraju nove politike u suzbijanju ilegalnih aktivnosti. Kao odgovor na glomirajući razvoj trgovine drogom, Sjedinjene Američke Države pokreću određene planove po pitanju borbe protiv narkotrafikanata, poput operacije „Bahamas, Turks i Caicos“ (Marcy, 2014:3) čime se transport droge prebacio prema pacifičkom koridoru, te ono što je bitnije, kroz prostor Srednje Amerike koje je bilo slabo ili nikako kontrolirano. Države regije navedenu situaciju obilato koriste te se pozicioniraju kao najvažniji alternativni pravac za trgovinu drogom. Isto navodi i Kos-Stanišić (2012:113-116) i Arnson i Olson u Kos-Stanišić, (2013:84) te daje podatke da je 2006. kroz Srednju Ameriku prošlo 42 posto kokaina porijeklom iz Južne Amerike vrijednog 16 milijardi američkih dolara, dok je 2011. godine istom rutom prošlo između 90 i 95 posto kokaina, odnosno 700 tona ili 38 milijarde dolara. UNODC (2012:31) daje slične brojke i usporedbe, odnosno da je sredinom 1980-ih godina u karipskom koridoru zaplijenjeno 75 posto kokaina, dok je Srednja Amerika bila marginalizirana, dok je 2010. godine dijametralno suprotna situacija – u Srednjoj Americi je zaplijenjeno 80 posto kokaina, dok je karipski koridor pao na ispod 10 posto. Sve navedene brojke dokazuju promjenu paradigme ilegalnih pravaca koje su se dogodile u ekstremno kratkom periodu te pozicioniraju navedenog prostora kao alternativnu i sve vrijedniju ilegalnu tranzitnu regiju na svijetu. Države koje su u povijesti često u ilegalnoj trgovini bile marginalizirane ili etiketirane kao usputne stanice polako preuzimaju primat kao središnji logistički i skladišni prostor za transnacionalne kriminalne organizacije, poput već spomenute Gvatemale, ali i dalje pod kontrolom kolumbijskih i meksičkih kartela. Ukratko rečeno, Srednja Amerika postaje most između siromašnog Juga prepunog ilegalnih supstanca i bogatog Sjevera koji za navedenim proizvodima teži, a kao industrijski jako područje u vlasništvu drži akumulirani kapital. Dugogodišnji građanski ratovi, koruptivne vlasti te

ekonomski problemi rezultirali su slomom država regije. Početkom 1990-ih, El Salvador izlazi iz građanskog rata potpuno devastiran, Honduras predstavlja fasadnu demokraciju, Nikaragva u potpunom gospodarskom i političkom slomu, pad Noriege u Panami koja se našla na raskršću definiranja novih ciljeva i politika, pa čak i Kostarika koja je jedina stabilna država, ali sa bremenom sjedišta pobunjeničkih baza u građanskim sukobima u susjednoj Nikaragvi, sve navedeno dovelo je do bujanja kriminalnih aktivnosti. Kao takve, predstavljale su plodno tlo za širenje baza djelovanja kartela s obzirom da je njihovo djelovanje u navedenim državama tek započinjalo te preostali politički akteri nisu imali iskustva niti volje boriti se novim problemima. Srednja Amerika novonastalom situacijom više ne predstavlja transkontinentalnu tranzitnu rutu vrijednu nekoliko stotina milijarde dolara već i dodatno nestabilniju regiju prožetu nacionalnim i međunarodnim prijetnjama, te poražavajućim količinama nasilja i porasta organiziranog kriminala. Političku nestabilnost i teške gospodarske situacije upotpunjuju rastući srednjoamerički akteri koji u suradnju sa kartelima polako preuzimaju konce preprodaje te koji polako ploče put ka formiranju novih međunarodnih kriminalnih organizacija i puteva. Marcy (2014:3) navodi dvojicu Hondurašanina, Ramon Matt Ballesterosa i Arturo Eng Guerrera kao dvojicu prvih aktera koji u kasnim 1980. - im godinama preuzimaju pionirstvo u kriminalnim odnosima, odnosno povezuju kartele u Meksiku i Kolumbiji. Uz njih se od sredine 1990-ih i početka 2000-ih formiraju i lokalne bande pedvođene akterima deportiranim iz Sjedinjenih Američkih Država, ali i dodatno jačanje meksičkih kartela koji uz sve veću dominaciju nad legitimno izabranim vlastima nadgledaju i kontroliraju transport dobara iz država proizvođača do krajnje destinacije. Rezultat svega jest povezivanje sa manjim kriminalnim organizacijama i bivšim vojnim djelatnicima koji su ostavština bivših sukoba koji su mučili regiju, prije svega države Sjevernog trokuta. Važno je napomenuti da meksički karteli, osobito u svrhu što bolje zaštite trgovinskih puteva često zanemaruju politički određene granice te djeluju na prostoru drugih država. UNODC (2012, 21-30) navodi važnost teritorijalnih grupa, odnosno kriminalnih organizacija koje djeluju na takav način. Navode se neke od najvažnijih organizacija, poput Los Mendozasa, Los Lorenzasa te već spomenutih uličnih bandi, poput MS-13 i M-18 koje su saveznici mnogo jačih kartela, poput Los Zetasa i Cartel del Pacifica čime se zatvara začarani krug kriminalnog djelovanja. Stoga, vodeći se svojim istraživanjima i dobivenim podacima, UNODC (2012:15) definira tok plasmana kokaina, kriminalne organizacije koje su povezane uz plasman te nasilje koje ga prati kao središnje probleme koji su najveći problemi regije koja je u povijesti prošla mnoge nedaće. Najvažnijom tranzitnim blagom postaje kokain koji održava svoju ulogu komoditeta oko kojeg je potrebna najbolja organizacija kriminalnog udruženja, naročito ako se sagleda cijena

navedene droge. Channing May (2017:5) tako navodi da je cijena kilograma kokaina na proizvodnoj lokaciji nekih 2200 dolara te raste eksponencijalno kako putuje prema bogatijim tržištima. Tako je do puta u srednjoameričkih luka vidljiv porast od 355 posto te iznosi već 10 000 dolara po kilogramu, dok malo sjeverniji pravac donosi porast od dodatnih 90 posto ili 12 000 dolara po kilogramu, a krajnje odredište, odnosno Sjedinjene Američke Države ili Europa rezultiraju povećanjem od oko 1.120 posto te iznosi između 24.000 i 27.000 dolara (SAD), tj. između 2.300 i 2.400 posto ili vrijednosti od 53.000 do 55.000 dolara po kilogramu kokaina (Europa). Ono što je dodatno osnažilo položaj Srednje Amerike jest agresivnija politika Meksika koja je započela sredinom 2000-ih godina. UNODC (2012:18-19) tako navodi da su u periodu od 2007. do 2010. sigurnosne službe u Meksiku zaplijenile ponajveće količine droge u povijesti, uz dodatni nadzor transportnih čvorova čime se poremetio transport droge na sjeverna tržišta. Time je pojačana trgovina na samom području država regije, ali i povećana važnost tranzitnih pravaca i luka. Vodeći se navedenim primjerom, možemo definirati načine transporta na tri glavna načela – zrakom, morem i kopnenim putevima, čime se slaže i Kos-Stanišić (2013:88) analizirajući trgovinu drogom u Hondurasu. Kako sam već definirao da su glavne rute na relaciji Kolumbija – Meksiko, daljnja analiza može se provoditi po geografskim odrednicama tako da ću navoditi države od juga prema sjeveru.

1. PANAMA

Razvedena obala, gusti prašumski predjeli, Panamski kanal te labilniji zakoni vezani uz trgovinu pozicioniraju Panamu kao jedno od rastućih središta ilegalne trgovine te krijumčarenja raznih dobara. Trafikanti koriste slabo kontrolirane pomorske granice zbog izrazito razvijene obale te se navedenim pravcima droga prenosi iz Kolumbije u Panamu. Njena uloga tada postaje dvodimenzionalna – prostor na kojem se droga preraspoređuje za druge pravce, osobito velike kontejnere koji iz velikih luka najčešće plove dalje prema sjeveru te Europi, dok joj druga uloga služi kao logistički centar. Uz svoju povijest pod Noriegom vezanu uz kriminalne veze, Panama lagano preuzima središnju točku u procesima ilegalnih aktivnosti što se može vidjeti i po sporadičnim pojavama plantaža koke u prašumskoj regiji Darien koja se zbog uzgoja krči (Marcy, 2014:13). Također, zbog mnogih offshore tvrtki i povijesti pranja novaca, financijski depoziti vezani uz trgovinu drogom su porasli sa 8,5 milijardi dolara 1989. na ogromnih 21 milijardu 1991. godine (Marcy, 2014:14). Aktivnija politika u borbi može se vidjeti u rutinskim nadzorima te se u periodu od 2007. do 2010. godine plijenilo 52 tone godišnje, ili tona mjesečno (UNODC:2012:32-33). Najveći je problem raširena korupcija na svim razinama tako da u procesu trgovine drogom sudjeluju svi, od najnižih članova

kriminalnih organizacija preko vojnih djelatnika do visokorangiranih suradnika državnog tužitelja koji najčešće preuzimaju ulogu transportista. Jedan od identificiranih aktera je Fernando Sixto Mendoza koji kontrolira trgovinu drogom zadnjih nekoliko desetljeća, od kojih je 15 godina (od 2004. do 2019.) proveo u zatvoru. Njegova je mreža bila pomno isplanirana gdje je pomorskim putem na pacifičkom koridoru preuzeta droga iz Kolumbije te je pokušato prenijeti je do aerodroma da se nastavi tranzit prema SAD-u i Europi (Austin, Anastasia, 2021). Također, javlja se i udruživanje malih i lokalnih bandi u veće grabežljive organizacije, poput pokušaja izvjesnog El Chola koji je iskoristio tri omladinske bande te formirao organizaciju sa glavom i repom (UNODC:2012:41). Početkom 2022. godine Panama je u suradnji sa susjednom Kostarikom uspjela privesti i izručiti vodeću osobu po pitanju trgovine drogom u Panami. Riječ je o Jorge Rubén Camargo Clarka, poznatijeg kao „Cholo Chorrillo“ koji se smatra osnivačem Bagdadske bande te koja je uz rivale Calor Carol kontrolirala transport kolumbijskog kokaina prema sjeveru (Dalby, Chris, 2021).

2. KOSTARIKA

Kostarika kao tranzitna država dolazi do izražaja tek početkom 1990-ih godina. Iako jedina stabilna demokracija Srednje Amerike, Ustavom iz 1948. kojim je zabranjena vojska odredila se vojna neutralnost, a policijske snage su dosta slabe i ograničene, zemlja je postala jedan od važnijih koridora u transportu ilegalnih dobara (Marcy, 2014:12-13). Kao i po pitanju Paname, velika većina se odvija pomorskim putevima zbog također razvijene, iako je u proteklom razdoblju zbog manjka profesionalnog osoblja porastao zračni koridor što otvara novu rutu prema Europi, kao i cestovni služeci se Panamerikanom. Najranjivija su granična područja sa Panamom na jugu te Nikaragvom na sjeveru te se u periodu od 2006. do 2010. godine zaplijenilo oko 20 tona droge na godišnjoj razini, čak četiri puta više nego u ranijem periodu, ali su ujedno pozicionira i kao proizvodno područje, osobito u regiji Talamancana granici sa Nikaragvom gdje se uzgaja 80 posto kanabisa Kostarike (UNODC:2012:33-34). Posebno je porasla razina nasilja u velikim lukama, poput luke Limón te Moín koje postaju velika središta narkotrafikanata. InSight Crime je u svom izvještaju povodom promjene političke vlasti sredinom 2022. godine ustvrdio četiri problema s kojima se novi establišment mora boriti. Prvi problem je jačanje uloge pomorskih luka u tranzitu droge gdje je u protekle dvije godine (2020.-2022.) zaplijenjeno preko 142 tone kokaina što predstavlja eksponencionalni rast u odnosu na prijašnje razdoblje. Drugi je problem povećanje broja bandi i kriminalnih aktera što zapravo čudi s obzirom da je riječ o državi koja nije imala velikih oružanih sukoba. Glavni razlozi su već spomenuto pozicioniranje luka Kostarike kao novih čvorišta te jačanje avionskih linija sa

Europom. Ono što je bitno ovdje napomenuti, Kostarika zasad nema prevelikih problema niti uplitanja velikih narkokartela, ponajviše Zaljevskog kartela koji često djeluju u drugim državama regije već je riječ o manjim kriminalnim skupinama koje koriste zasad neotkrivene mogućnosti od strane većih igrača. Ukratko rečeno, uglavnom je riječ o transportistima. Treći problem su prekoranična pitanja i suradnja sa susjedima u borbi protiv narkotrfikanata, osobito sa Nikaragvom gdje nedostaje kvalitetnije suradnje po pitanju transporta ilegalnih dobara svih vrsta. Četvrti problem jest porast koruptivnih radnji u javnim službama, ponajviše u policijskim i sudskim redovima (Mistler-Ferguson, Scott, 2022).

3. NIKARAGVA

Za razliku od susjedne Kostarike i Paname, problem Nikaragve proizlazi još iz perioda građanskog rata gdje su oba aktera imala veze sa kriminalnim organizacijama i njihovim počecima trgovine drogom. Najveći su problemi izašli iz smanjenja oružanih snaga i policijskih kapaciteta koji su smanjili prisutnost na atlantskoj obali. Također, granični prijelazi su izrazito loše kontrolirani te kopnenim putevima pronalaze put u tranzitu. Ako se sagleda cijela politička i gospodarska situacija, Nikaragva po pitanju problema vezanih uz trgovinu ilegalnih dobara od država južnijeg dijela Srednje Amerike stoji najbolje. Ipak, Marcy kao najveću prednost narkotrafikanata izdvaja smanjenja financijskih izdavanja od strane vlasti te dobru cestovnu infrastrukturu, ponajviše vezanu uz Panamericanu (2014:11). S druge strane, UNODC (2012:35) je u svom izvještaju Nikaragvu pozicionirao kao čisto tranzitnu rutu gdje ona služi kao mjesto nadopune goriva te je definiraju kao zrcaljenje srednjoameričke uloge u povijesti trgovine ilegalnih dobara. Uz navedeno, potenciralo se i pomake po pitanju korištenja zračnih koridora po uzoru na Honduras, ali u puno manjem obujmu. InSight Crime u svom istraživačkom članku navodi primjer obale Komaraca (Costa de Mosquitos) koju transportisti koriste u svrhu izbjegavanja radara u transportu prema sjevernijim odredištima te se smatra oživljavanjem atlantske rute koje je jedno vrijeme bilo zanemareno u korist pacifičke rute (Martinez, Oscar, 2012). Od većih kriminalnih aktera koji djeluju na području Nikaragve izdvajaju se Psi koji svoje ishodište imaju u El Salvadoru, a svoje djelovanje u drugim državama ne baziraju kao neki veći i jači akteri već na bliskoj suradnji i unajmljivanju radne snage kao i potkupljivanju policije i lokalnih dužnosnika (UNODC:2012:26). Neki autori u svom istraživanju idu toliko daleko da zaključuju kako nema velikih vijesti i problema s trgovinom droge u Nikaragvi jer istu kontrolira sama država (Peralta, Eyder, 2014). Početkom 2022. godine, suradnja kolumbijske mornarice i obavještajnih agencija Nikaragve rezultiralo je zapljenom 3,4 tone kokaina koji je bio namjenjen za srednjoameričko tržište. Navedena se

akcija nadovezala i na kraj 2021. kada je zaplijenjeno 2,7 tona kokaina što dokazuje da je Nikaragva i dalje izrazito važna za transport kolumbijskog kokaina (Gorder, Gabrielle, 2022.).

4. EL SALVADOR

El Salvador je relativno mali, ali rastući igrač u trgovini drogom. Za razliku od Hondurasa i Nikaragve, nema atlantski koridor već je direktno vezan na pacifički. UNODC (2012:35) izvješće dodatno je u svom istraživanju potenciralo navedenu tvrdnju te su se još nadovezali da je problem u gusto naseljenoj državi gdje nedostaje mogućnosti za pomorski transport, kao i onaj zračni. Uloga je zbog eskalirajućeg nasilja čisto marginalna i tranzicijska prema Hondurasu i Meksiku. U spomenutom nasilju zapravo leži najveći problem. On je rezultat koji proizlazi iz postkonfliktnog perioda kada država praktički pada u bezakonje. Iako je tranzicija u teoriji prošla sa primirjem i razoružanjem, mnogi bivši pripadnici oružanih snaga i pripadnika gerile prešli su u kriminalne organizacije koje su svoje djelovanje bazirali na krađi automobila, otmicama i krijumčarenje osoba. Time se slaže i Kos-Stanišić (2013:90) koja tvrdi da je prelaz zapravo iz ideoloških ideja u onu ekonomsku. Problem sa navedenim pripadnicima bila je nemoguća integracija u društvo sa nepostojećim gospodarskim potencijalima. Kriminalne organizacija su u biznis sa drogom krenuli naknadno kada su se povezali sa jačim kartelima u Meksiku koji formiraju svoje baze u El Salvadoru i Kolumbiji te se iz tog raloga El Salvador od 2011. godine nalazi na američkoj listi tranzitnih država i država proizvođača nelegalnih droga (Kos-Stanišić, 2013:85). Dodatni su problem i urbane bande, popularne *mare* koje kontroliraju urbana središta te se, između ostalog, bave trgovinom drogom, ponajviše crackom²⁹, ali i metamfetaminima i marihuanom. Često su i unajmljeni od velikih kartela u svrhu atentata. Uz navedene *mare*, koje u akumulirano broje oko 25.000 pripadnika, u El Salvadoru djeluju i snažne grupe transportista, prije svih Psi koji ondje imaju dvije divizije – Los Perrones Orientales koji djeluju u gradovima San Miguel, Usulután i La Unión, te Los Perrones occidentales sa djelovanjem u gradu Santa Ana te uglavnom operiraju uz autocestu Pan-Americanu. Uz njih prisutan je i kartel iz Taxisa i to uz granicu, kontrolirajući transportni put prema Hondurasu poznat kao „el caminito“³⁰ (UNODC, 2012:22-28). State Department sredinom 2021. godine objavio listu država, popularno nazvanu Engelova lista po kongresmanu Elliotu Engelu gdje se poimence navode akteri koji ruše demokratske i pravne

²⁹ Vrsta kokaina, najčešća droga siromašnih i urbanih sredina. Riječ je o kokainu koji se u procesu izrade kombinira sa vodom i nekim drugim supstancama, najčešće sodom bikarbonom te se konzumira pušenje. Sam naziv proizlazi od zvuka koji se stvara zagrijavanjem i konzumacijom. Više na www.americanaddictioncenters.org/cocaine-treatment/differences-with-crack

³⁰ hrv., cestica

norme u navedenim državama. Po pitanju El Salvadora vezali su se uz predsjednika Nayib Bukelea i njegove bliske suradnike te se navode njihove veze sa pripadnicima bandi te način na koji s njima posluju. Navedena lista narušila je odnose SAD-a i El Salvadora što je rezultiralo sporijim procesuiranjem pripadnika bandi, pa čak i zabranu izručenja pripadnika, poput Melgar Díaza, popularno zvanog „Plavi“ koji je okarakteriziran kao terorist od strane Sjedinjenih Američkih Država (Papadovassilakis, Alex, 2022).

5. HONDURAS

Iako povijesno gledano na teritoriju Hondurasa nije bilo velikih sukoba, osobito u kontekstu susjednih država, riječ je o jednoj od najnasilnijih država u regiji. Kako navodi Kos-Stanišić (2013:87), za navedenu situaciju odgovorni su bili predsjednici desnih stranaka i njihova neoliberalna politika koja je dodatno osiromašivala već siromašno stanovništvo, dok se u državne službe probija korupcija. Uz navedeno, deportacijama pripadnika mara iz Sjedinjenih Američkih Država stvorila se jedna kritična masa koja je podigla razinu nasilja na mnogo veću razinu. Porastom tog istog nasilja, država i njen teritorij postali su poželjno mjesto za trgovinu i transport droge zbog općenite slabosti države da nadzire teritorij i održava kakvu takvu razinu sigurnosti. Čak i u periodu oružanih sukoba tijekom 1980-ih godina u susjednim državama, kolumbijski su narkokarteli koristili Honduras kao središnju točku svog djelovanja, ponajprije FARC, Ejército de Liberación Nacional (ECN), Autodefensas Unidas de Columbia (AUC) te Norte de Valle del Cauca kartel (Marcy:2014:12). U 1990.-ima proces transporta na sebe preuzimaju meksički karteli te istu podižu na višu razinu. Kos-Stanišić (2013:88) navodi zračne, pomorske koji kombiniraju površinske te u zadnje vrijeme podmorske i kopnene puteve te osobito potencira djelovanje kartela Sinaloa koji djeluje u provincijama Copán, Santa Bárbara, Colón, Olancho i Gracias a Dios, Zaljevski kartel te Zete koje se baziraju na granici sa Gvatemalom. Prema UNODC-u (2012:37), čak 65 tona kokaina od 80 tona ukupno, a da je prevoženo zračnim koridorom te iznosi oko 15 posto ukupne količine kokaina koje je završilo u SAD-u, a da ima ishodište u Hondurasu. Ovaj slučaj dokazuje da Honduras i dalje zadržava svoju povijesno relevantnu zračnu važnost, iako je i ondje došlo do pojačavanja nadzora zračnog prometa i sigurnosti. U daljnjoj analizi navode da je ista količina došla morskim putem što pozicionira Honduras kao najbolju rutu za transport droge prema sjeveru. Od najvažnijih aktera koji djeluju u Hondurasu, a da nisu direktno iz Kolumbije potrebno je izdvojiti Los Lorenzanase koji operiraju uz granicu Hondurasa i Gvatemale, kartel iz Taxisa, Los Perronese te pripadnike mara. Uz njih UNODC (2012:42) potencira i zemljovlasnike (rancheros) koji kontroliraju velike površine zemlje te kao takvi predstavljaju potencijalne točke za prelaz preko

granice. Ono što je najporaznije po pitanju Hondurasa dolazi u liku i djelu bivšeg predsjednika Juan Orlando Hernández te obitelji transportista Montes-Bobadilla. Dokaz sprege visoke politike i narkotrafikanata se najbolje može vidjeti na primjeru Hernández koji je preko 20 godina suraživao sa venezuelanskim i kolumbijskim narkokartelima na način da je pozicionirao Honduras kao jednu od najvažnijih transportnih pravaca prema sjeveru, ali i osiguravao zaštitu koristeći sigurnosni aparat čime je zapravo definirao Honduras kao narko - državu. U navedene procese sudjelovali su i njegov brat Tony Hernández te bivši predsjednik Porfirio Lobo Sosa (Robbins, Seth i Papadovassilakis, Alex, 2022). S druge strane, Montes-Bobadilla klan funkcionira na principu klasičnih transportista koji rade za meksičke narkokartele. Obiteljski biznis uglavnom je vezan uz karipski koridor te se smatraju najvažnijom krijumčarskom organizacijom u Hondurasu (Mistler-Ferguson, Scott, 2022).

6. GVATEMALA

Po pitanju trgovine i plasmana ilegalnih dobara, Gvatemala postaje srednjoamerička država broj jedan. Dugogodišnji građanski rat devastirao je potencijale Gvatemale da se formira stabilna demokracija te izgradi kakve takve javne servise. Čak i u periodu sukoba te opće nestabilnosti, Gvatemala je predstavljala poželjno odredište na pravcu transporta droge, osobito u vidu kolumbijskih kartela predvođeni kartelom Cali, iako u manjem obujmu nego u El Salvador i Honduras. Također, zbog njene granice sa Meksikom u središnjem je interesu meksičkih kartela što je dovodi u dosta tešku situaciju. Završetkom sukoba događa se slična situacija kao i u El Salvadoru te mnogi pobunjenici prelaze u organizirani kriminal povezan raznim ilegalnim aktivnostima. Slabost države ovdje najbolje dolazi do izričaja. Kos-Stanišić (2013:92-93) navodi da vojska preuzima kontrolu, ali uz veliku razinu korupcije koje dovode do veza sa kriminalnim dionicima te da centralna vlast ne kontrolira veliki dio nacionalnog teritorija koji sada kontrolira organizirani kriminal. S njenom tvrdnjom slaže se i UNODC (2012:39) izvješće koje također iznosi tu tvrdnju te definira tri velike promjene koje su dovele do sigurnosne krize u državi. Prva promjena je bio pritisak od strane meksičkih sigurnosnih službi koje su u promjeni vlastite sigurnosne paradigme pojačale nadzore te limitirale prelaske preko granica na najmanju moguću mjeru. Taj potez rezultirao je povratkom, odnosno zatvaranjem ilegalnih dobara unutar granica Gvatemale. Drugi problem vezan je uz eskalirajuće nasilje između dvaju kartela, Los Zetasa i Zaljevskog kartela. Treći promjena vezana je uz direktne pomorske linije sa Hondurasom iz kojeg dolaze sve veće količine droge. Također, zbog rastućeg broja transportista te frikcijama u odnosima između kartela, država bilježi povećanje količine nasilja što rezultira daljnjom erozijom društva koje vodi u korupciju.

Uz navedeno, Gvatemala zbog kvalitetne obradive zemlje, niskih troškova, jeftine radne snage i slabosti države da kontrolira teritorij postaje središnji dio za proizvodnju metamfetamina te uzgoj i kultivaciju maka koji meksičkim kartelima služi za proizvodnju heroina. Između 2007. i 2011. godine uništavanje polja maka se utrostručilo sa 500 na 1.500 hektara, sve bazirano na zapadnom dijelu zemlje, blizu granice s Meksikom (UNODC, 2012:39). Na teritoriju Gvatemale djeluju Zaljevski kartel, Zeze i Sinaloa, te pripadnici mara, osobito Mara Salvatrucha i to u urbanim sredinama (Guatemala Cityju, Chimaltenanagu, San José Pinuli, Mixcu i Villanuevi), Los Perronesi i kartel iz Taxisa koji održavaju veze sa vladajućim strukturama. Također, od velike su važnosti i Los Mendozas koji kontroliraju veliki dio atlantskog koridora, Los Lorenzanas koji kontroliraju zapadni dio države te Los Chamalesi koji su bazirani uz granicu s Meksikom, te kontroliraju sjeverozapadni dio pacifičkog koridora (UNODC, 2012:25-28). Korupcija predstavlja najveću boljku Gvatemale. José Rafael Curruchiche Cucul, glavni državni odvjetnik u Gvatemali, optužen je od strane SAD-a da sprječava privođenje i procesuiranje kriminalnih aktera. Također, navodi se i sprega privatnog i javnog sektora, odnosno podmićivanje državnih službenika kako bi se „olabavile“ pravne norme sa poslovanje koje je vodilo u sivu zonu, a koje je često paravan za trgovinu drogom (Papadovassilakis, Alex 2022).

6. ZAKLJUČAK

Iako postoje određene ideje, pa čak i određeni koraci ka pomaku na bolje, Srednja Amerika i dalje predstavlja jednu od najnasilnijih regija na svijetu koja se nalazi van aktivnih ratnih zona. Osobito je to vidljivo u državama Sjevernog trokuta koje po svim parametrima drže samo dno svjetskih ljestvica uspješnosti i stabilnosti, breme koje je proizašlo iz dugogodišnjih krvavih i mučnih građanskih ratova, ali i agresivnijom politikom Sjedinjenih Američkih Država prema pripadnicima urbanih bandi koje su u valovima deportacija završili u El Salvadoru, Hondurasu i Gvatemali. Ekstremno nasilje koje proizlazi iz neriješenih političkih odnosa, osobito iz povijesno gledano agresivne politike oružanih snaga, loše gospodarske i ekonomske situacije, nasilnih bandi i kartela te slabosti država glavni su katalizatori raznih problema koji dodatno destabiliziraju ne samo navedenu regiju već i međunarodnu zajednicu. Ilegalne aktivnosti koje proizlaze iz navedene situacije, poput trgovine drogom, oružjem, ljudima, pa čak i ugroženim životinjskim i biljnim vrstama često predstavljaju jedini način bijega iz siromaštva, pa čak i pukog preživljavanja. Države Srednje Amerike nemaju dostatne kapacitete kako bi se borile protiv navedenih problema, njihova uloga je često definirana osnovnom determinantom - geografskim položajem, odnosno ona je samo transportna ruta sa pravicima prema mnogo bogatijim regijama i državama. Temeljni problemi su i dalje političke prirode gdje su države samo prividno demokratskog uređenja, dok u suštini i dalje ostaju diktature, poput Nikaragve, porasta autoritarnih ideja u El Salvadoru te izrazito disfunkcionalna društva Gvatemale i Hondurasa. Čak i relativno stabilnije države, poput Kostarike i Paname imaju velike probleme oko implementacije svrsishodnih reformi, osobito u vidu Paname koja polako, ali sigurno postaje novo i dominantno čvorište ilegalnih aktivnosti. Međunarodna zajednica je po tom pitanju osobito zakazala jer nedostaje neke bitnije suradnje lokalnih političkih dionika i nacionalnih vlasti sa nadnacionalnim organizacijama. Najbolji primjer je nemogućnost brze adaptacije na političke odluke Meksika koji je 2006. godine sproveo velike reforme vezane uz borbu protiv narkokartela te je kao takav izgubio središnju poziciju u cijelom procesu transporta, ulogu koju tada preuzimaju države Srednje Amerike. Navedenu situaciju obilato koriste kriminalni akteri, osobito ako se u računicu ubace ekonomska integracija i demokratizacija koju su države Srednje Amerike prošle u periodu nakon krvavih građanskih ratova te koja omogućuju povećanu razmjenu dobara, procesa kojeg je ileglna trgovina veliki dio. Rezultat je povećani broj sukoba između aktera koji streme ka kontroli vrlo malog prostora, često zanemarujući povijesno određene granice država. Jednostavnim rječnikom, kriminalne aktivnosti stvaraju tenzije, tenzije rađaju nasilje, a nasilje potencira dodatne

eskalacije te se nastavlja propadanje regije. Iako postoje određene ideje i pokušaji za pozitivnijim promjenama poput već spomenute reforme Meksika ili agresivne politike *mano dura* („čvrsta ruka“) i *super mano dura* („super čvrsta ruka“) te benevolentne *mano amiga* („prijateljska ruka“) navedeni pokušaji ipak u većini slučajeva ostaju mrtvo slovo na papiru, odnosno nisu donijele političku stabilnost država koje i dalje imaju izrazito loše i slabe institucije koje bi navedene radnje trebale kontrolirati. Ono što izlazi iz toga svega jest nemogućnost te iste kontrole na određenim dijelovima teritorija, dok je javni sektor podložan korupciji. Politički akteri, što oni na vlasti, opoziciji te oni koji su u povijesti bili na relevantnim pozicijama koriste sve rupe u zakonima te koriste svoje pozicije moći kako bi se i oni okoristili benefitima koje nude kriminalne aktivnosti. Već spomenuti problemi sa održavanjem vlasti nad perifernim dijelovima država ovdje dolaze do dodatnog izržaja. Politički vakuum u navedenim prostorima najčešće upotpunjuju narkokarteli i njihovi vođe koji se polako ali sigurno transformiraju u galopirajuće konglomerate, dok u urbanim sredinama te uloge preuzimaju pripadnici mara koji također polako evoluiraju ka transnacionalnim kriminalnim organizacijama. Iako po međunarodnim standardima navedene organizacije imaju prefiks kriminalnih skupina, teško je ne prihvatiti činjenicu da su oni od strane civilnog stanovništva često gledani kao spasitelji zbog raznih javnih usluga koje osiguravaju, kao i određene ekonomske benefite, ali i podosta veliku razinu straha koje im pripadnici *mara* usađuju. Ogromna zarada od preprodaje droge redistribuirala se i ulaže u lokalne zajednice kojima se stvara određena politička moć, a posljedično i veliki socijalni kapital koji se najbolje manifestira u daljnjoj suradnji kriminalnih aktera i lokalne zajednice. Također, akumulirani kapital od trgovine oružjem i drogom često se navodi kao velika prednost kriminalnih organizacija oko pritiska na legitimno izabrane vlade što često dovodi do produbljivanja koruptivnih radnji i koje se najbolje može vidjeti u sudstvu koje bi trebalo kažnjavati kršitelje zakona. Taj se kapital najčešće u daljnjim procesima ulaže u legitimne i legalne poslove te se kao takav „čisti“ i time postaje još veća komparativna prednost kriminalnih organizacija. Rezultat svega je dodatna erozija društva koje je sve siromašnije, sa velikim postotkom nezaposlenosti, eskalacija nasilja u svim sferama javnosti, osobito onim najranjivijim poput autohtonog stanovništva te ogromne emigracije ljudi koji truhom za kruhom napuštaju regiju. Nadalje, jedan od dodatnih problema koji se u proteklom periodu apostrofirao jest i ekološka katastrofa koja je popraćena svim navedenim procesima, ponajviše krčenjem šumskih predjela kako bi se stvorile dodatne površine za uzgoj sirovina potrebnih za proizvodnju ilegalnih supstanci. Također, jedan od vodećih problema koji su iskočili u proteklom razdoblju jest i globalna pandemija COVID-19 virusa koji je dodatno oslabio ne samo navedene države već

globalne gospodarske tekovine čime se dodatno nastavlja općeprihvaćeni pesimizam te guranje civilnog stanovništva ka ilegalnim aktivnostima u srhu osiguravanja egzistencije. Ipak, postoje određene indicije koje bi za posljedice mogle imati određene pozitivne stvari i promjene. Povećana politička aktivnost mladih, prije svega studenata i bolji položaj žena u društvu, koji se najbolje može okarakterizirati izborom Xiomare Castro za predsjednicu Hondurasa dokaz su pozitivnog impulsa po pitanju socijalnih politika. S druge strane, povećana suradnja Kostarike, Paname i susjedne Dominikanske Republike kroz prizmu Saveza za razvoj demokracije rezultiraju boljom političkom suranjom u svrhu stabilizacije regije. Na navedene procese nadovezuje se i politika SAD-a gdje je administracija predsjednika Bidena početkom 2022. godine obećala regiji financijski impuls od četiri milijarde dolara u svrhu smanjenja siromaštva, nezaposlenosti i opće nesigurnosti, dok je podpredsjednica Harris obećala dodatne investicije u nadolazećim godinama koje bi za rezultat imale transformaciju financijskih injekcija iz ekonomske pomoći u održivi razvoj. Navedenu situaciju pomno prate i novi globalni igrači predvođeni NR Kinom koja također ima u vidu gospodarska širenja u svim poslovnim aspektima te će zasigurno biti zanimljivo pratiti što će se događati po tom pitanju. Iako na koljenima sa podosta negativnom slikom, Srednja Amerika pod paskom međunarodne zajednice mogla bi imati potencijalno bolju budućnost, ali ona je bazirana na rješavanju temeljnih problema regije, temeljnih pitanja koja su već jako dugo izrazito težak uteg.

7. LITERATURA

KNJIGE:

1. Kos-Stanišić, Lidija (2009) *Latinska Amerika – povijest i politika*; Golden Marketing – tehnička knjiga, Zagreb;
2. Kos-Stanišić, Lidija (2010) *Latinska Amerika i suvremeni svijet*;, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb;
3. Squires, Peter (2014) *Guns Crime in Global Contexts.*, Routledge, London;
4. Vukadinović, Radovan (2008) *Vanjska politika Sjedinjenih Američkih Država*, Politička kultura, Zagreb.

ČLANCI:

1. Bruneau, T. C. (2005) *The Maras and National Security in Central America*, Strategic Insights, vol. 4., 5. izdanje,
2. Cruz, José Miguel (2016): *State and Criminal violence in Latin America*, Springer Science + Business Media Dordrecht;
3. Hoover Green, Amelia & Ball, Patrick (2019) *Civilian Killings and Disappearances During Civil War in El Salvador (1980-1992)*, Demographic Research, vol. 41;
4. Kos-Stanišić, Lidija (2019) *Ilegalni migranti u tranzitu kao prijetnja sigurnosti građanima Meksika*, Migracijske i etničke teme;
5. Kos-Stanišić, Lidija (2012) *Meksiko-nova narkodemokracija u Latinskoj Americi*, Anali hrvatskog politološkog društva (8);
6. Kos-Stanišić, Lidija (2012a) *Marerosi – od uličnih bandi do transnacionalnih kriminalnih organizacija*, Političke analize;
7. Kos-Stanišić, Lidija (2013) *Sigurnosne narkoprijetnje demokracijama Sjevernog trokuta*, Politička misao, br. 3;
8. Kurtenbach, Sabine (2011) *State-Building, War and Violence: Evidence from Latin America*, German Institute of Global and Area Studies;
9. Laurance, Edward J. and Godnick, William H (2000) *Weapons Collection in Central America: El Salvador and Guatemala*, Program on Security and Development, Bonn International Center for Conversion;

10. Lumpe, Lora (1999) *The US Arms Central America – Past and Present*, Norwegian Initiative on Small Arms Transfers/Peace Research Institute, Oslo;
11. Marcy, William L (2014) *The End of Civil War, the Rise of Narcotrafficking and the Implementation of the Merida Initiative in Central America*, International Social Science Review, vol. 89, International Honor Society in Social Sciences;
12. Manwaring, Max G (2007) *A Contemporary Challenge to State Sovereignty: Gangs and Other Illicit Transnational Criminal Organizations in Central America, El Salvador, Mexico, Jamaica and Brazil*, Strategic Studies Institute;
13. Picula, Boško (2008) *Redefining of the Middle East: An Intra-conflict and Intercontinental Region*, Croatian International Relations Review;
14. Zgurić, Borna i Kos-Stanišić, Lidija (2018) *The Transformation of Political Systems in North Africa and Central America: An Inter-Regional Comparison*, Političke perspektive;
15. UNDOC (2012) *Transnational Organized Crime in Central America and Caribbean: A Threat Assessment*;
16. UNDOC (2011) *Estimating Illicit Financial Flows Resulting from Drug Trafficking and other Transnational Organized Crime*, Research Report;
17. UNDOC (2019) *The Illicit Firearms in Market*, University Module Series Vienna;
18. UNODC (2020) *Global Study on Firearms Trafficking*, UNODC Research;
19. Ungar, Mark (2020) *The Arms Arena: Arms Trafficking in Central America*, Latin American Research Review;
20. May, Channing (2017) *Transnational Crime and the Developing World*, Global Financial Integrity;
21. Salcedo – Albaran, Eduardo (2017) *Firearms trafficking, The Global Observatory of Transnational Criminal Networks*, Vortex working papers.

ONLINE IZVORI I MREŽNE POVEZNICE:

1. The Illicit Trade Group: *Illegal Arms Trafficking*. <https://illicittrade.org/illegal-arms-trafficking> - pristupljeno srpanj 2022.
2. European Commission (2013): *Reducing gun violence: the way forward*. MEMO, DG Home Affairs, European Commission, Brussels, 21 October 2013.

- https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_13_916 - pristupljeno srpanj 2022.
3. Focus Economics (2022): *Economic Snapshot for Central America*. October 13, 2022. <https://www.focus-economics.com/regions/central-america> - pristupljeno kolovoz 2022.
 4. Macrotrends (2022): *Latin America & Caribbean Youth Unemployment Rate 1991-2022*. <https://www.macrotrends.net/countries/LCN/latin-america-caribbean-/youth-unemployment-rate> - pristupljeno kolovoz 2022.
 5. World Bank (2022): *Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) - Latin America & Caribbean*. International Labour Organization, ILOSTAT database. Data as of June 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2021&locations=ZJ&start=2021&view=map> - pristupljeno kolovoz 2022.
 6. Fragile States Index (2022): *Country Dashboard*. <https://fragilestatesindex.org/country-data/> - pristupljeno kolovoz 2022.
 7. Transparency International (2021): *Corruption Perceptions Index*. <https://www.transparency.org/en/cpi/2021> - pristupljeno srpanj 2022.
 8. Transparency International (2021): *CPI 2021 for the Americas: A region in crisis*. <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2021-americas-a-region-in-crisis> - pristupljeno srpanj 2022.
 9. United Nations Development Programme (2019): *2019 Human Development Index Ranking*. UNDP Human Development Reports (HDR). <https://web.archive.org/web/20200523103905/http://hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking> - pristupljeno kolovoz 2022.
 10. Fragile States Index (2022): *Fragile States Indeks Report*. <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2022/07/22-FSI-Report-Final> - pristupljeno lipanj 2022.
 11. The World Bank (2022): *GDP (current US\$) - World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> - pristupljeno siječanj 2022.
 12. Worldmeter (2022): *Spending on illegal drugs*. <https://www.worldometers.info/drugs/> - pristupljeno siječanj 2022.
 13. Stockholm International Peace Research Institute (2021): *Business as usual? Arms sales of SIPRI Top 100 arms companies continue to grow amid pandemic*. 6 December

2021. <https://sipri.org/media/press-release/2021/business-usual-arms-sales-sipri-top-100-arms-companies-continue-grow-amid-pandemic> - pristupljeno siječanj 2022.
14. Hrvatsko strukovno nazivlje (2022): *Studija slučaja*. <http://struna.ihjj.hr/naziv/studija-slucaja/20986/> - pristupljeno siječanj 2022.
15. Puno Marinero (2019): *Metoda usporedne analize. Usporedna analiza: primjeri*. 20. 6. 2019. <https://hr.puntomarinero.com/the-method-of-comparative-analysis/> - pristupljeno siječanj 2022.
16. Britannica (2022): *Central America*. <https://www.britannica.com/place/Central-America> - pristupljeno siječanj 2022.
17. United Nations (2022): *Methodology - Standard country or area codes for statistical use (M49)*. UN, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division. <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/overview/> - pristupljeno siječanj 2022.
18. Statista (2022): *Unemployment rate in Latin America and the Caribbean in 2021 and 2026, by country*. <https://www.statista.com/statistics/1009557/unemployment-rate-latin-america-caribbean-country/3> - pristupljeno srpanj 2022.
19. United Nations (2022): *Drug trafficking*. UN, Office on Drugs and Crime. <https://www.unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/index.html> - pristupljeno srpanj 2022.
20. Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2021): *Monroeva doktrina*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=41750> - pristupljeno srpanj 2022.
21. HSE University Anti-Corruption Portal (2022): *Anti-Corruption Indices for American Countries Released*. 10 August 2022. https://anticor.hse.ru/en/main/news_page/anticorruption_indices_for_american_countries_released - pristupljeno kolovoz 2022.
22. UNODC (2012): *Drug Trafficking: a \$32 billion business affecting communities globally*. United Nations Office on Drugs and Crime. <https://www.unodc.org/southasia/frontpage/2012/August/drug-trafficking-a-business-affecting-communities-globally.html> - pristupljeno srpanj 2022.
23. Narconon (2022): *Drug Free. For Good*. www.narconon.org - pristupljeno srpanj 2022.
24. UN Office on Drugs and Crime (2022): *UNODC World Drug Report 2022*. Vienna, 27 June 2022. <https://reliefweb.int/report/world/unodc-world-drug-report-2022> - pristupljeno srpanj 2022.

25. Algernon Austin (2022): *How US Guns Destabilize Latin America and Fuel the Refugee Crisis*. Center for Economic and Policy Research (CEPR). <https://cepr.net/how-us-guns-destabilize-latin-america-and-fuel-the-refugee-crisis/> - pristupljeno kolovoz 2022.
26. Zach Schonfeld (2022): *What is straw purchasing a gun?* The Hill, 13. 6. 2022. <https://thehill.com/homenews/3521571-what-is-straw-purchasing-a-gun/> - pristupljeno srpanj 2022.
27. Centar za forenzična ispitivanja, istraživanja i vještačenja Ivan Vučetić (2022): *Forenzična balistika i mehanoskopija*. <https://forenzika.gov.hr/sluzbe/sluzba-traseoloskih-vjestacanja/forenzicna-balistika-i-mehanoskopija/102> - pristupljeno srpanj 2022.
28. Phil Halton (2020): *The Banana Wars – 10 Quick Facts About America’s Military Interventions in the Caribbean & Latin America*. The Military History Now (MHN), 20 September, 2020. <https://militaryhistorynow.com/2020/09/20/the-banana-wars-10-quick-facts-about-americas-early-military-interventions-in-the-caribbean-latin-america/> - pristupljeno srpanj 2022.
29. Britannica (2022): *Sandinista*. <https://www.britannica.com/topic/Sandinista> - pristupljeno srpanj 2022.
30. Britannica (2022): *El Salvador – Military Dictatorships*. <https://www.britannica.com/place/El-Salvador/Military-dictatorships> - pristupljeno srpanj 2022.
31. Parker Asmann (2018): *Panama Security Officials Implicated in International Arms Trafficking Network*. InSight Crime, 15. 10. 2018. <https://insightcrime.org/news/brief/panama-security-officials-international-arms-trafficking/> - pristupljeno srpanj 2022.
32. Elijah Stevens (2015): *El Salvador Ex-Military Official Arrested for Arms Trafficking*. InSight Crime, 9. 9. 2015. <https://insightcrime.org/news/brief/el-salvador-ex-military-official-arrested-for-arms-trafficking/> - pristupljeno srpanj 2022.
33. Anastasia Austin (2021): *Panama Unveils Extent of Official Participation in Drug Trafficking*. InSight Crime, 9. 9. 2021. www.insightcrime.org/news/panama-unveils-extent-of-official-participation-in-drug-trafficking/ - pristupljeno srpanj 2022.
34. Scott Mistler-Ferguson (2022): *4 Security Challenges in Store for Costa Rica's Next President*. InSight Crime, 7. 4. 2022. www.insightcrime.org/news/security-challenges-costa-rica-next-president - pristupljeno srpanj 2022.

35. Oscar Martinez (2012): *Trafficker Gives Insider's Look at Nicaragua Drug Trade*. InSight Crime, 6. 3. 2012. www.insightcrime.org/news/analysis/trafficker-gives-insiders-look-at-nicaragua-drug-trade - pristupljeno srpanj 2022.
36. Alex Papadovassilakis and Parker Asmann (2022): *From Ally to Extradited: Former Honduras President Sent to US on Drug Charges*. InSight Crime, 21. 4. 2022. <https://insightcrime.org/news/ally-extradited-former-honduras-president-drug-charges/> - pristupljeno listopad 2022.
37. Chris Dalby (2022): *Safehouses, Bodyguards and Fake ID - Panama's Top Drug Trafficker on the Run*. InSight Crime, 15. 2. 2022. <https://insightcrime.org/news/safehouses-bodyguards-and-fake-id-panamas-top-drug-trafficker-on-the-run/> - pristupljeno listopad 2022.
38. Gabrielle Gorder (2022): *Colombia's Caribbean Drug Route Alive and Well Around San Andres Archipelago*. InSight Crime, 29. 3. 2022. <https://insightcrime.org/news/colombia-caribbean-drug-route-san-andres-archipelago/> - pristupljeno listopad 2022.
39. Alex Papadovassilakis (2022): *US Corruption List in Central America: More Bark, Little Bite*. InSight Crime, 20. 7. 2022. <https://insightcrime.org/news/us-corruption-list-central-america/> - pristupljeno listopad 2022.
40. Seth Robbins and Alex Papadovassilakis (2022): *US Indictment of Honduran Ex-President Spells Out 20 Years of Drug Ties*. InSight Crime, 21. 4. 2022. <https://insightcrime.org/news/indictment-of-honduran-ex-president-spells-out-20-years-of-drug-ties/> - pristupljeno listopad 2022.
41. Scott Mistler-Ferguson (2022): *US Bounties Hit Honduran 'Transportista' Family*. InSight Crime, 6. 5. 2022. <https://insightcrime.org/news/us-bounties-hit-honduran-transportista-family/> - pristupljeno listopad 2022.
42. Xiomara Avendañ Rojas (2018): *Hispanic Constitutionalism and the Independence Process in the Kingdom of Guatemala, 1808 – 1823*, Latin American History, 26. 02. 2018. <https://oxfordre.com/latinamericanhistory/view/10.1093/acrefore/9780199366439.001.0001/acrefore-9780199366439-e-599>, preuzeto lipanj 2022
43. Victoria Sanford : *Violence and Genocide in Guatemala*, Genocide Studies Program, Department of Anthropology, Lehman College. www.gsp.yale.edu/case-studies/guatemala/violence-and-genocide-guatemala, preuzeto srpanj 2022.

44. Eyder Peralta (2014): *Nicaragua Follows Its Own Path In Dealing With Drug Traffickers*, 26. 10. 2014., Parallels, Politics & Policy, NPR. www.npr.org/sections/parallels/2014/10/26/357791551/nicaragua-follows-its-own-path-in-dealing-with-drug-traffickers

VIDEO:

1. Crónica Panamericana (2021): *Brief Political History of El Salvador*. Country Histories in Latin America and the Caribbean. Apr 15, 2021. https://www.youtube.com/watch?v=OhMuJAZUOI0&ab_channel=Cr%C3%B3nicaPanamericana - pristupljeno 18. listopada 2022.
2. Richard Nixon Foundation (2016): *President Nixon Declares Drug Abuse "Public Enemy Number One"*. Apr 29, 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=y8TGLLQID9M> - pristupljeno 18. listopada 2022.
3. Crónica Panamericana (2021): *Brief Political History of Guatemala*. Country Histories in Latin America and the Caribbean. Mar 13, 2021. https://www.youtube.com/watch?v=zfJIUXRSaCU&ab_channel=Cr%C3%B3nicaPanamericana - pristupljeno 18. listopada 2022.